

De rege et regno liber

Giovanni Antonio
Viperano

REGI PHILIPPO³
CAROLI V. IMP. F.
Io. Antonij Viperani Carmen.

*EST honor summo ab Jove. Musa cælo
Grata cū Nymphis ades, & Philippi
Regium magni genus, & supremos
Concine honores.*

*Cui dedit sceptrum, Themidisq; iura
Jupiter regum pater, atque auitis
Artibus latè regere, & secundo
Omine terras.*

*Aureum sceptri decus: inter omnes
Sol poli æternos micat almus ignes:
Rege nil maius: Deus alter ille
Ab Jove summo est.*

*Temperat ritus, hominumq; cultum
Legibus certis, validasq; habenas
Urbium tractat facili arte, pacis
Candidus auctor.*

*Imperi qualis columen ruentis
Carolus pastor populorum, & acri
A 2 Mente*

*Mente, & inuictō metuendus idem
Hostibus ense.*

*Unde magnorum noua lux parentum,
Vnica & Diuū soboles Philippus,
Laurea crinem merita reuinctus
Sceptra recepit.*

*Hoc duce, inceptis modō sempiterni
Calites (vobis datus ille curæ est)
Leniter vestri faueat benigni
Numinis aura,*

*Cedet inuictis latus omne mundi
Austriæ signis, Thetidisque fluctus,
Et triumphatis super astra terris
Fama feretur.*

*Regiam nuper Volucrem, & ministram
Fulminis leta superare penna
Vidimus longè positas columnas
Finibus orbis.*

*Horret insuetos Aquilæ volatus
Indus, & nullo domitus triumpho
Channibal fortis meditatus armis
Cedere Iberi.*

Audeat

5

*Audeat posthac minus insolenter
Nauibus circum volitare longis
Aequora, aut largis equitare campis
Improbis Afer.*

*Turca cum Persis noua iura regi
Seruiens vni colet. Ara multo
Flamma odoratum subigente fumum
Thure calebit.*

*Fila quæ calo trahitis sorores
Temporum Parca, Jove comprobante,
Pensa versatis preciosa longè
Ducite fusis.*

A 3 REGI

R E G I P H I L I P P O
C A R O L I V. I M P. F.

Jo. Antonius Viperanus S.

EMETRIVS Phalereus,
rex Philippe, Ptolemæũ
Aegypti regem ad legē-
dũ de regno libros hor-
tabatur: vt, quoniã amici recta mo-
nere non audent, ipse è sapientissi-
morum hominum doctrinis bene re-
gendi præcepta velut è fontibus per
se hauriret. Etenim ad regem pauci
aditum habent, ijdémque veriti, ne
(quod dici solet) veritas odium pa-
riat, non honesta, non vtilia consu-
lunt, sed ad gratiam, & voluptatem
omnia loquũtur. Nec falso rex An-
tiochus, is, qui cõtra Parthos secun-
dò exercitum duxit, non in ampla,
& pretiosa aula à domesticis, clarisq;
principibus, sed in humili, & vili ca-
sa,

sa, ad quam inter venandum diuerterat, ab ignotis, & rusticis hominibus vera de se primùm audiuisse cōfessus est. Illi enim hominem ignorantes, rogati qualis rex esset, bonū quidem esse dixerunt, sed multa negligere, multa perperā facere; quòd nimiū venationi deditus esset, simul & improbis viris vteretur familiaris. Quin etiam ipsimet reges dum putant omnia sibi licere, perlubenter audiunt, quæ arridēt, & se blanditijs irretiri sinunt, & falli æquo animo patiuntur, fiuntq; (vt Comicus poëta loquitur) ex stultis insani. Vnde secum ipsi dissidentes, asperi, & morosi neminem audiunt; ne priuentur his voluptatibus, quas ex principatu percipiūt, si honestatem sequi ratione cogātur. Ita falsa quadā, & blanda felicitatis opinione decepti, verecūdiæ fines, & modestiæ

transeunt, malisque moribus imbuti sensim in tyrannos euadunt: quorum inter cætera mala hoc, mea quidem sententia, maximum est, quod nulli sunt illis amici, à quibus recta moneantur. Est enim vnusquisque nimium amas sui: amor verò (vt inquit Plato) cæcus est. quare sui quisque iniquus est iudex. Nec quisquã est hominum ita sapiens, qui in rebus suis non peccet aliquando; & aliorum plerunq; admonitu non indigeat. Quapropter rogatus à quodam Theopompus, quonam pacto quis regnum securissime tueretur; si, respõdit, amicis liberam facultatem loquendi concederet. Cùm igitur monitoribus careant, legant sapientissimorum hominũ libros, in quibus tanquã in speculo vitæ suæ formam contemplantur. Quam rē malè morati reges parui faciunt; non secus

ac

ac deformes mulieres imaginē suam
in speculis videre contemnunt, ne
malæ vitæ conscientia cōuincantur.
Quòd si adeo perniciosi sunt hi, qui
principum mores corrumpunt, nam
vnius exemplo multis nocēt, & lau-
dandi erunt, qui optimis monitis, &
præceptis regum animos imbuere
conantur; quorum virtus omnibus
sit profutura. Est profectò bonum eo
maius, & maiore laude dignū, quo
in plures emanat. Quis non iure Pla-
tonem laudet, quod ad Dionysios
tyrannos nauigauerit nō honorum,
non pecuniarum cupiditate permo-
tus, sed vti regum animos sanaret
multis perturbationibus ægrotātes:
è quorum bona valetudine, & tem-
peratione reliqui ciues libertatem
vitæ adipiscerentur? Siquidem infir-
mo capite membra valere non pos-
sunt. Idem fuit Pythagoræ studium

A 5

cum

cum Italiae principibus, idem Antisthenis, & eorum philosophorum, qui sunt in aulis versati, ut bonis moribus, & praeceptis regum vitam instituerent. Quibus autem hoc non licuit, vel certe non libuit, sed regendarum ciuitatum praecepta literis mandauerunt, quae liberiùs loquuntur, cum nullo pudore afficiantur, non minorem profectò laudem illis ego deberi scio, ut Aristoteli, Theophrasto, Isocrati, & (si è nostris aliquos recēdere velimus) D. Thomae, & Synesio Cyrenes Episcopo. quorum alter librum conscripsit ad regem Cypri de regimine principum, alter Arcadio Imp. multa, & praeclara tradidit praecepta bene regendi. Magnā etiam gloriam Xenophonti peperit Cyri pædia: in qua optimam regis institutionem expressit, non tam historiae veritatē sequutus, quam boni regis

regis simulachrum effingens, æmulatus (vt volunt) Platonis de rep. libros. & Magia Zoroastri tanto in honore, & pretio à regibus Persarum habita est, vt illam sæpius legere cōsueuerint, ne morum improbitate, aut opinionum varietate corrumpere-
rentur. Neque velim existimes minoris virtutis esse tueri regnū, quàm parare, & malè institutam remp. corrigere, quàm nouam instituere: vt difficilius est (inquit Aristoteles) post discere, quàm ab initio didicisse; & grauius è diuite pauperem fieri, quàm omnino diuitem nunquam fuisse. Quamobrem Augustus Cæsar Alexandrū demirabatur, quòd addubitasset, quid acturus esset, postquam vniuersum orbem suæ ditioni subiecisset: quasi non maioris momenti opus esse duceret gubernare partū imperium, quàm magnum, & amplum

plum acquirere. Minusq; laudatur Epirotarum rex Pyrrhus, quòd non esset vt in acquirendo egregius artifex, sic etiam in conseruando aptus. Non enim sapientes viri fines imperij magnitudine, sed firmitate metiuntur; quam æquitas affert, & prudentia. Et quanquàm ad virtutem per se plurimum valet natura; tamè doctrina rerum honestarum, quæ dat bene sentiendi, & rectè agendi vias, illam errare non patitur. Quòd si magni quidam viri extiterunt sine doctrina excellentibus ingenijs præditi; tamè ignoratione philosophiæ contigit, vt se minus illi constanter in vita quandoq; habuerint, nec semel ab honesto, & decoro aberrauerint. At si regendis populis ea ratione exercueris, & vsum vitæ cōfirmaueris, quam sapiētissimi viri docuerunt, tum quæ voles solerter, & facile

facile consequeris. Est sane quædam ars, & doctrina tradens bene regendi præcepta: quam hi philosophi sibi vendicant, qui mores, & vitæ rationem docent, & cuiusque officia persequuntur. quæ & difficillima nobis videtur, & præstantissima. nã ad ipsam reliquæ artes, veluti principem, referuntur. Est texedi, & ædificandi ars; & non erit ars, quæ docet resp. instituere, & conseruare? Et qui eam tradunt, & scriptis illustant, nõ merito laudabuntur? Enimverò mihi homini literis dedito, & cui nec aurum est, nec argentum, nullum munus hoc ipso magis idoneum videbatur, quo te donarem, aut te minus indignum, qui acciperes. Dicam autem non de instituendo, sed gubernando regno, nec quibus in locis vrbes ædificari oporteat, nec quibus mœnibus sepiri, aut muniri propugnacu-

gnaculis disputabo, nec magistratuū vim, & rationē definiā, nec pręscribā leges, nec sancīā pœnas, aut pręmia, nec deniq; reip. formā vllam effingā, quam tu à maioribus tuis sapiētissimorum hominū institutis confirmata, & auitis, paternisq; consilijs, & armis florentissimā accepisti: sed magnorum ingeniorū sententias sequutus, & insistens veteribus exēplis, quę plus habere solent auctoritatis, vt in ætatibus senectus, non persequar vniuersa regis officia, sed pręcipua breuiter attingā: quibus remp. tueri, ciuitates conseruare, & regnū augere possis; atq; his, quos honore, & dignitate pręis, etiā virtute, & studio antecellere; nec contra leges, aut vi, sed iustē, & sanctē, nec propter maiorum industriam, & fortunam, sed ob animi tui grauitatem, & pręstantiam meritò regnare videaris.

I O.

15

I O. A N T O N I I

V I P E R A N I D E R E G E , E T R E G N O L I B E R .

Quibus de causis olim reges constituti
fuerunt, CAP. I.

V A B V S maximè de cau-
sis mihi videntur olim reges
fuisse constituti: Altera est,
ut communem iustitiam, &
æquitatē seruarent: quo vin-
culo societas humana conti-
netur. Nam quæ vita esset,

aut quonam pacto communitas hominum conser-
uaretur, si tenuiores à potentioribus premerentur,
fierentq; per vim omnia, nullo iure seruato? Alte-
ra, ut ciuium fortunas, & salutem ab inimicis, &
hostibus tuerentur. Etenim vitæ necessitas homi-
nes inter se congregauit, & naturali quadam so-
cietate coniunxit: quoniam ea, quæ hominum vita
desiderat, sine alijs parare, & consequi nullo mo-
do possemus. Itaq; ex mutuis adiumentis, atq; of-
ficijs humani generis est conciliata societas. Cuius
principia sunt Ratio, & Oratio: quibus à brutis
animantibus longè differimus. Illis si natura ipsa
parens vniuersorum, munimenta vitæ, & orna-
menta

menta pulchrè, artificioseq, fabricata est, quæ hominibus denegauit; nobis tamen rationem, & animi solertiam tribuit, quæ res ad viuendum necessarias copiosius, & accommodatius inuenimus. Hinc repertæ sunt artes innumerabiles, quibus ita exculta, & munita est hominum vita, vt tantum iam distet à victu, & cultu bestiarum. Ipsa etiam oratio, quæ est animi interpres, docendo, discendo, communicando non modò nos vna sociauit, sed multis etiam commodis, & utilitatibus humanam vitam expleuit. Neque verò si nulla vitæ necessitas nos ad communitatem vocaret, non etiam solitudinem natura fugeremus: à qua coniunctionis tanta est in nobis generata cupiditas, vt socios vitæ semper queramus, & studiorum. Ac prima quidem est maris, & scemine copulatio: vnde vna domus, in qua communia sunt omnia. Hinc in alias domos est migratio. Nam fratres, sorores, consobrini, cum affinitates, & connubia contraherent, nec vna domo capi possent; in alias domos exiuerunt. Sic ex vna domo emanarunt pagi, tanquam propinquorum colonie. Postremo ex pagis productæ, & propagatæ fuerunt ciuitates: quæ mœnibus septæ, legibus fundatæ, artibus instructæ, humanum conuictum gratiorem, & tutiorem efficiunt, eo certè nobiliores, quo pluribus bonis cumulata, & ornata sunt. Ceterum congregatæ multitudinis studia, quia si nō ab aliquo regerentur, seruari homi-

num conspiratio non posset. Tanta est enim domi-
nandi cupiditas, ut imperare velint omnes, parere
nemo; tanta etiam rerum appetitio, ut facillimè
violet humanæ societatis iura; quemadmodum in
nauigatione, & tempestate ad peritum aliquem
nauicularium, & gubernatorem confugimus, sic
ad vnum aliquem ciuitatis gubernacula deferenda
fuerunt, qui remp. æquo iure administraret: sicut
ab Ecclesiaste dictum est; Vbi non est gubernator,
dissipabitur populus. Nam ut corporis partes sin-
gule vim habent suam, distinctam à reliquis, ipsum
autem corpus maiore quadam alia vi regitur, quæ
omnium sensuum tenet principatum; sic ciuitatis
plura sunt membra, & ciuium diuersa munia, quæ
generalis quædam, & cōmunis potestas vna quasi
mente gubernat. Siquidem res omnes, quæ aliquo
ordine consistunt, ad caput aliquod referri debent:
& ciuitatem ad bene viuendum rex ipse mode-
ratur; & regit. Quod in quibusdam brutis ani-
mantibus videre etiam licet, velut in apibus, quæ
imaginem quandam seruant reip. Quin ipse mun-
dus, cuius partes inter se mirabili artificio, & or-
dine connexæ sunt, nisi à caelesti numine regeretur,
concideret. Nec dubium est, quin primùm illius se
potestati subiecerint, cuius principatum sperabant
sibi vtilem futurum: quem nimirum arbitraban-
tur cum iustitia coniunctam habere prudētiā: qui
& rectè sciret, & vellet sine fraude communi v-

B

tilitati

tilitati seruire. Quoniam prudentia, quæ non habet comitem probitatem, calliditas censetur inuisa, & odiosa per se ipsa vehementer: iustitia verò sine prudentia prodesse modicum valet. Ergo qui singulorum ferre imperium non poterant, vnius se submiserunt imperio, cui plurimum fiderent ob intelligentiæ, & bonitatis opinionem: ut ille non ineptè pecudibus homines assimilaerit, quæ singule per se nullam, congregatæ verò gregis principem sequuntur. Non solum igitur apud Medos (ut ait Herodotus) verum etiam apud omnes gentes iustitiæ fruendæ causâ bene morati reges constituti fuisse videntur. Neque regnum antiquitus (ut rerum scriptores prodiderunt) ad filios regum perueniebat, sed optimo cuique deferrebat: quem nimirum existimabant reip. fundamenta, concordia, inquam, & iustitiam, sancte, sapienterq; conseruaturum. Sed quanquam iustitia ad conseruandos hominum cœtus, qui eodem iure vtuntur, per se ipsa plurimum valet: tamen, quia principatus libido, quæ humanis leges, diuinâsq; contemnit, vicinorum animos, inter quos; velut inter Empedoclis elementa, frequens solet esse ab inuidia generatâ cōtentio, ad ampliationem potestatis, & gloriæ incēdit, etiamnū armis, & castris ab hostibus remp. defendere oportuit. Atq; hoc lex naturæ iubet, & ius gentiū præscribit, ut qui se tueri non possit, alteri se commēdet. Et priscis illis tēporibus singulis

civi-

ciuitatibus singuli reges præerant: mox alijs ciuitatibus imperio adiectis dominari gentibus cœperunt: indeq; regiones à regibus vocitæ sunt, quas Romani provinciis appellarunt. Quamobrè iustitia, & fortitudine rex cæteris præstare debet: ut æquitate ciues inter se conciliet, ut remp. ab hostilibus armis tueatur. Nam quid prudētiam commemorem, sine qua nulla virtus perfectæ esse potest? Et magni viri semper toga, pariter & armis excellere voluerunt. Adeoque vox illa Homeri laudata est,

βασιλεὺς ἀγαθός, κρατερός τ' ἀίχμητις.

Et scitè Palladem, quòd rebusp. præfesset, ciuilem, simul & bellicam poëtæ confinxerunt. Illudque iam postremò rectè dici potest, Regiam maiestatem non solum armis decoratam, sed etiam legibus oportere esse armatam; ut virumq; tēpus & bellorum, & pacis rectè possit gubernare.

De Regia dignitate.

C A P. I I.

QVIBVS de causis regale nomen magnum, & sanctum mihi videtur, dignitas quoq; regum, & maiestas amplissima, qui societates hominum tuendo diuinam prouidentiam imitantur; cuius proprium est regere, & moderari vniuersa: ut dandis, conseruandisq; vitæ commodis summi illius rectoris vicarij, & ministri meritiò habeantur;

quin etiam Dii vocentur: quibus sacra litera prohibent nos quicquam detrabere. Et Plato regnum diuinum, ac summum inter mortales bonum existimat: quod ad naturam diuinam propius accedat, & celestem vim maxime attingat. Licetq; multa gerantur ab hominibus præclare, tamen in conseruandis hominum cœtibus, quibus nihil est ipsi Deo in hoc mundo acceptius, magnum diuinæ sapientiæ lumen, & virtutis elucet. Præclareque Pindarus—Ε' τ' ἄλλοι-

σι δ' ἄλλοι μεγάλοι: τόδ' ἔχατον, κορυφούται βασιλεῦσι.

Quamuis enim multis in rebus præsent alijs alijs; tamen rex dignitate, & honore non humano, sed diuino cæteris omnibus antecellit.

Σκηπτὸῦχος (inquit Homerus) βασιλεὺς, ὥτε

Ζεὺς κῆδος ἔδωκε. & alibi

τιμὴ δ' ἐκ δῖος ἔστι: φιλοῖ δ' ἐμπτύετα Ζεὺς.

& apud eundem Agamemnon de se ipso loquens, — παρ' ἑμοῖ δ' ἐκαὶ ἄλλοι,

οἳ κε με τιμήσουσι, μάλιστα δ' ἐμπτύετα Ζεὺς.

Quid Virgilius Romanos, quos vocat rerum dominos, gentemque togatam, quibus artibus, & disciplinis vult esse instructos?

Tu regere (monet) imperio populos Romane memento. Certè si maior est dignitas illius, cuius amplior auctoritas, & præstantior virtus est, erit profecto regia dignitas maxima, & eximia: quæ non

vnius

*vnus modò incolumitatem, sed vniuersam ciuium
vilitatem, salutemque conseruat. Porus Indorum
rex rogatus ab Alexandro quonam illum pacto
apud se haberet, Regiè respondit: mox etiam roga-
tus nunquid aliter, Regiè respondit: quod videlicet
omnia hoc vno verbo continerentur. Nec vlla est
tanta auctoritas, & potestas, quam regia maie-
stas sinu suo non complectatur. Neque verò nomen
Imperatoris sustinet maiorem nomine regio digni-
tatem. Quid enim aliud est Imperator, quàm belli
administrator, penes quem est summa in exercitu
potestas, & imperium? Sed vbi Iulius Cæsar urbē
occupauit, & in vnus potestatem omnia redegit,
qui in illius dominatum successerunt, non se reges
(quod nomen erat Romanis graue, & ob Tarqui-
nū superbiam, & crudelitatem odiosum) sed Im-
peratores dici maluerunt nomine omnibus grato,
& militum auribus vehementer iucundo: quorum
virtute imperatoria potestas magna ex parte ful-
ciebatur. Itaque nomen imperatoris iam inde tan-
tam retinuit dignitatem: quoniam qui imperatores
dicebantur, erāt domini omnium rerum, & omniū
gentium moderatores. Nec mirum videri debet
Athenienses vulgarem quendam magistratum, &
exilia munera obeuntem, & qui referre cogebatur
rationē administratæ rei, designasse nomine regio:
qui ludibrio nomen regis habebant, quique nullo
modo, non dicam vnus dominatum, sed ne virtu-*

tis quidem vilius præstantiam æquo animo ferentes
 libertate, licentiaque viuendi populariter nimis, &
 intemperanter abutebantur. Verumtamen apud a-
 lias gentes, & nationes quanto fuerit in honore, &
 veneratione regium nomen, Indorum præsertim, &
 Persarum cultus, atque obseruantia declarat. quibus
 erat moris non secus, ac diuinum quoddam simula-
 chrum regem venerari: quique felix, & faustum
 hinc omen capiebant, si quando regē videre sibi cō-
 tigisset. Quid memorem Alexandrum magnū, qui
 tantopere nomen hoc tanquam diuinum, & cæleste
 affectauit? Quid Demetriū, qui sibi tantū, & An-
 tigonō patri nomen regis vsurpabat? Quid alios du-
 ces, & imperatores, qui tantum huius ergō elabora-
 runt? Sed & poëte celebrant Iouem ipsum non alio
 magis nomine, quàm hoc: quoniā rege nihil esse po-
 test inter mortales, immortalesq; præstātius. Acce-
 dit, quòd olim reges non modò reip. gubernabant,
 verum etiam sacris, & cerimonijs præficiabantur.
 Ergo etiā reges sacri. Equidem apud Hebræos eodē
 reges, quo sacerdotes, olco perungi solebant: apud
 alias quoque nationes ijdem sacrorum, & religionis
 antistites erant tum ob dignitatem, & auctoritatē,
 tum opinor, vt scirent à Dijs ciuitatibus optare, quæ
 vtilia cognoscerent. Nemo enim communem vili-
 tatem perspicit melius, quàm qui rem communem
 administrat. Sed, vel quia grauiores, & insolē-
 tiores euaserant, regno deinde spoliati sunt, & sa-
 cerdotium

cerdotium, quemadmodum apud Græcos, solum retinuerunt, vel quia utrumque præstare non poterant, vel quia non decebat sacerdotem inter verbera, & cruciatus rem diuinam facere, alij sunt pontifices à regibus creati: quibus non liceret ullum petere, nec capere magistratum. Et in quibusdam populis sacerdotis honor æque par fuit, ac regis: cuius erat lictores habere, sella curuli vii, & alia regum insignia gestare: apud alias verò nationes inferior.

Nec indecorum mihi, aut iniustum videtur, illis sacerdotibus reges præire, qui Deorum gentium ministri sunt, quorumque cerimonie, & vota ad huius vite dumtaxat cōmoda, & utilitates spectant: verum nostro Pontifici maximo, gerenti Christi vicem in terris, cuius regale sacerdotium est, cuique pater vniuersarum gentium hereditatem legauit, ac dedit omnium rerum potestatem, ut rex regum, & dominus dominatium iure optimo appelletur, omnes reges, & imperatores meritò subiiciuntur. Sed ne longius protracta oratio in rem alienam declinet, reip. formas explicemus, quibus ciuitates perinde consistunt, atque anima corpus, ut illarum optimam regnum esse cognoscamus.

De Formis Reip.

CAP. III.

QV AN QV AM ab initio solū reges creari

B 4

solitos

solitos fuisse opinor, & principio rerum, gentium, nationumq; imperium penes reges fuisse scribit Iustinus, quoniam (vt Aristoteles sentit) difficile erat plures inueniri, qui virtute præstarent, præsertim cum parue admodum ciuitates tum essent; tamen ubi ciuitates creuere, & pari prudentia, & equitate plures extiterunt, vel ob fastidium, vel ob seuitiam depulsa vnus dominatione ad optimates gubernacula reip. translata sunt. Sed postmodum iisdem magis vtilitati sue consulētibus, quàm communi, ciuitas totius populi suffragiis administrari cœpta est. At verò plebs ubi insolentius, & iniquius sese habuit, ad vnus dominatum resp. venire coacta fuit: vt naturales quodammodo rerump. conuersiones esse videantur. Itaque reip. quã Græci πολιτείαν vocant, & quidam ciuiliū actionum modum quendam, & ordinem esse finiunt ad bene, beateque viuendum, tres sunt laudabiles formæ; Regnum, in quo vnus imperio cuncta rite administrantur, Aristocratia, id est, optimatum principatus, & Democratia populi: totidem vitiosæ, Tyrannis, Oligarchia, & (si licet dicere) Laocratia: (quanquam aliqui vitiosam istam reip. formã Democratiam vocant, laudatam verò illam vniuerso nomine remp. Monarchia verò regnum, tyrannidemque complectitur. utar autem interdum verbis Græcis, cum Latina nō habeã:) Illic vnus, ibi pauci, hic plebs dominatu abutuntur. Atque vt malarum

pessima

peſſima tyrannis , ſic bonarum optima eſt regnum. Equidem vt difficilius eſt plures viros bonos reperiri, quàm vnum ; ſic etiam facilius eſt pluriũ mores, quàm vnius corrumpi. Et ſi vinculum ciuitatis eſt cõcordia, quæ ad vnitatem refertur, vt ad multitudinem diſcordia , certè melius animorum conſenſum vna vi vnus , quàm plures continebunt; cum plura ad iſſum vnũ reduci neceſſe ſit. Intuere mundum hunc vniuerſum, vt ab vno principe Deo regatur. Inſpice naturam hominis, quem mundo ſimillimum volunt , quemadmodum in eo tanquam regina vna ratio, intelligentiaque dominetur. Cerne bruta animantia, ſi qua eſt in his politiæ ſimilitudo, videbis hanc vnã reip. formã ab illis retineri. Animaduerte reliqua nature opera, videbis omnia ſumma conſenſione conſtricta ab vno dependere. Quòd ſi perfectiora ſunt ea, quæ naturam imitãtur, profecto regnum præſantiſſimum erit. Docent nos hoc iſſum regiones; quæ cum ab vno aliquo reguntur, in tranquilla pace, & otio perſiſtunt. Declarãt anguſta illa Cæſaris Octauiani tempora , qui omnes gentes Ro. Imperio ſubiecit, & comuni inter ſe pace coniunxit, cum Dei filius Dominus noſter Ieſus Chriſtus in hanc vitam, & lucem venit. Atque vti nam quoque nunc vnus omnia teneret : non ſanè tot morum diſſimilitudines, ac religionum varietate cernerentur, neque tot bella, tot ſcelera, tot cædes, tot fortunarum , vitæque diſcrimina quotidie time-

remus. Cùm verò ciuitates in plurium ditione, ac potestate sunt, ob principum libidines inter se discrepantes grauissimis contentionibus exagitātur: vt illud prophetæ rectè hic dicatur, Pastores multi demoliti sunt vineam meam. Quid non ipse Deus immortalis populo suo caput vnum pollicetur, & principem vnum, qui regnet in medio eius, & sapiens sit? An Christianorum spiritalis politia non etiā vnus Iesus Christi virtute, & consiliorum felicitate conseruatur? Hæc forma ciuitatis, in qua vnus præest reip. meritò paterna dicitur. nam vt in vna domo vnus est, qui familiam gubernat pater: sic in rep. vnus est princeps, qui ciuium perinde ac filiorum vtilitatibus prospicit. Atque vt in vna domo quàm minimè expedit esse plures patres familias, sic plurium auctoritate reip. geri neque vtile est, neque tutum. Cuius rei nō ignarus Lycurgus, rogante nescio quo, vt democratiam Spartæ componeret, respondit, vt illam domi suæ prius institueret. Non tamen inficias iuerim, democratiam esse ob libertatem, & æqualitatē vitæ iucundissimam; vt contra tyrannorum fastidium odiosum regnum effecit: sed multa secum adfert discrimina, multorumque vitijs, & improbitate corrumpitur. Nam vbi resp. multis committitur, neque semper vsdem magistratus commendantur, ibi cura de reip. salute in singulis minor est, dum alterius industrie confidūt, vel alterius turpitudinem, & infamiam amant: tum diminuta auctoritate grande aliquod

aliquod facinus, & præclarum facere non possunt:
 & reip. studium remittentes minus experti fiunt
 usu rerum breuissimo. Accedit, quòd mercede con-
 ducti remp. quæstui habent: mox quia se deponen-
 dos intelligunt, mitius agunt, & negligentius rem
 gerunt; & confidentius peccant, qui subsunt, quo-
 niam præsidentium auctoritatem minus eximef-
 cunt. Cumque minor sit in his, qui præsent, commu-
 nis utilitatis, & æquitatis cura, populi mores, &
 vitia minore diligentia corriguntur. Et ad populi
 gratiam remp. administrare, quid aliud est, quàm
 laxare cupiditatum habenas, vnde ciuitatis status
 euertatur? Testis est Tribunitia potestas Romanorū,
 quæ sola reip. perniciem, & interitum attulisse vi-
 detur. Ad hæc (quod quidē iniquius est) Democra-
 tia omnem virtutis exuperantiam odio habens, ve-
 luti graues, & molestos persequitur, quos aliquo
 virtutis genere videt excellere; atque omnes, quasi
 supererimenes spicas demetendo, vt Periander, se-
 getem adæquat. Testis est Ostracismus Athenien-
 sium, quo Aristides, Phocion, Miltiades, Themis-
 tocles, & optimi quique pulsi fuerunt: quoniam præ
 ceteris vel iusti, vel sancti, vel prudētes, & sortes
 viderētur. Quāobrem in multitudine leuitas, in prin-
 cipibus ambitio, ubique temeritas, et insolentia, nullū
 in hoc statu rerū æquitati, et virtuti locū relinquūt.
 Atque vt in his, quæ inter se opponūtur, & cōtrario
 modo se habēt, alterius extremū fit alterius princi-
 pium,

piū, quod in permutationibus temporum videmus, sic viuendi summa licentia in miserrimā seruitutem conuertitur. Nec minus obest reip. popularis seditio, quā nocet vnius tyrannis. qui licet acerbus, & iniquus sit multis, minimè tamen vniuersam remp. perturbat: ni fortè adeò asper, & immanis existat, vt omnem conuictum hominum, & societatem oderit. Sed pluribus dominari cupientibus discordiæ plures oriuntur, contrarijs ob principum dissensiones multitudinis inter se studijs, & volūtatibus. quæ ciuitatis concordiam ita labefactant, vt ad vnum aliquando, eumque crudelissimum tyrannum potestatem omnem reuocari necesse sit. Exemplo est resp. Ro. quæ dissentientibus inter se ciuibz tandem in vnius dominatum peruenit: vt sapiēter tum à Bibulo consultum sit, idem assentiente Catone, ad vnius imperium confugi oportere; verū esse quærendū, qui illo moderatius vteretur. Intelligiturque ex his verum esse in ciuilibz coniurationibus, quod Plato scripsit, Tutas fore ciuitates, si in vno potestas ingens, & auctoritas cum prudentia, & equitate coniūgatur. Ac prudenter Romani in periculis Dictatorem faciebant, qui vnus omnia moderaretur, non ignorantes quantum in hoc statu rerum, & conditione temporum vtile esset, ac propè necessariū remp. vnius consilijs, & auctoritate administrari. Nam in dicendis sententijs, mutuisque contentionibus quantum temporis consumitur, id si vnius virtuti,

tuti, & prudentiæ detur, cui nec consulendi tempus præscriptum sit, nec definita auctoritas, sed qui omnium rerum conscius, & moderator, ac ubiq; præsens nullam bene gerendæ rei occasionem prætermittat, quis non videt hunc longè melius, & celerius cuncta peracturum? Hoc idem ad res bellicas solerter, & feliciter administrandum quantum valeat, declarant Persarum præcipuè, atque illorum imperia, quæ vnius virtute latissimè dilatata fuerunt: tum Atheniensium bella, quæ multorum imperijs gesta infeliciter fere semper illis successere.

Quin etiam apud Lacedæmonios, quorum civitatem pauci gubernabant, tamè rex vnus in exercitu summum imperium tenebat. quanquam apud eos primum idem rex erat bellicarum, & ciuiliū rerum administrator. qui cum externis bellis plurimum occuparetur, (quemadmodum apud Plutarchū Cleomenes disputat) seniores quidam electi sunt, appellatique Ephori, quos Theopompus dicitur adoptasse, qui domi remp. consilijs adiuuarent. Hi paulatim reip. administrationem sibi vendicantes solum bella regibus reliquerunt: qui regium nomen etiam dum in exercitu retinuerunt. At non potest vnus tot, tantisque rebus per se ipse prospicere: sed potest aliorum opera, & studio non secus ac Deus Angelorū ministerijs, & aliarum causarum officijs vti. At ubi vnius auctoritate omnia fiunt, minus vtilitati communi seruitur, sed in illius, qui præest, vtilitatē cuncta

cuncta referuntur. Hoc de eo diceret, qui civium cōmoda diuellit, & libidine magis ducitur, quàm æquitate: verum ubi rex ad vtilitatē civium omnia traducit, ibi ciues non minus rem communem curāt, quàm propriam. At cum Samuele Deus loquens (ut est in libris Regum) quā ob rem dices; populo suo graviter adeò succenset, quòd regem postularet? Non certè quòd regnum damnet, quod in Deuteronomio probat, quod fundavit in sua cælesti politia, sed ut populo insolentiam animi, & arrogantiam exprobrat: qui magis fastum quendā, & ornatum, quàm vnius dominatum petebat: quem à Moysē iam illi olim instituerat. An non gravius tibi videtur multorum voluntatibus parere, quàm vnius? et facilius cupiditates vnius, quàm multorum explere? Quorum tyrannidis conditio vel hoc certè gravior est, quo diuturnior. Nam extinguī nisi cum multorum interitu non potest. Quid, quod nulla est resp. quæ non regni formā præ se ferat? cum velut vnius auctoritatem obtineat? Cumque multa sint in vna quaque rep. metuenda, multa etiā optanda; ea mihi potior videtur, quæ diutius conseruatur. Firmiora verò, et diuturniora regna videmus, quàm ceteras reip. formas. Quòd si poëtarum quicquā valet auctoritas, quos Plato duces sapientiæ appellat (ne longior hac in re sim, de qua tot sapientissimi viri copiosissimè, & ornatissimè disseruerunt) rerum publicarum optima regnum profectò est; quod illi ab heroibus

Heroibus, & Dīs colī affirmant: quippe quos regem habere profitentur. Quapropter Homerus
Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, εἰς κοίρανος ἔσω, εἰς βασιλεύς.

Quòd omnis potestas à Deo est.

C A P. I I I I.

UT CVNQVE tamen res humana gubernentur, confitendum est, quod Apostolus ad Romanos scribit, *Omnem potestatem à Deo esse, & ordinationi diuinæ eum resistere, qui potestati resistit. Nā procreator ille mundi Deus, qui omnia numero, pōdere, & mensura effecit, vniuersa rectè, atque ordine disposuit: qui si modo aliquo perturbaretur, quicquid rerum est in vniuersitate mūdi, totum hoc omne corrueret. Est autem ordo rerum dissimilium accōmōdatīs inter se locis compositio: quæ res inæquales æqua proportionē coniungens pulchritudinē creat diuinæ sapientiæ maximè conuenientē. Atqui in his, quæ aliquo ex ordine collocata sunt, summa, ima, & media cernuntur, atq; alia alijs innixa, et tāquam annulis quibusdā inter se connexa, & apta consistunt. Neq; solū hoc cernimus in his, quæ sensu percipiuntur; verū etiam in his, quæ intelligentia, & mente cōplectimur. Etenim summū illud, et extimū cælū, arcens, et continens ceteros, omniāq; suo ambitu comprehendēs, perpetua reuolutione vniuersa*

uerſa conſeruat: infima verò terra in medio mundi loco, & centro infixæ calorū ſuſtinet motum. Et in Angelorum quoque choris ſua quibuſque munera diſtributa ſunt: quibus ſuperiores inferioribus diuinæ prouidentie commiſſa enunciant, illoſq; cæleſti ſplendore illuſtrant, quo ipſi à Deo illuminantur. Nec dubium eſt, quin, etiam ſi Adam præceptis Dei ſtetiſſet, inter homines aliquis (vt D. Auguſtinus ſentit) extitiſſet principatus; non qui grauem ſeruitutē attuliſſet, quam deinde ſcelus primi parentis adduxit, ſed qui naturæ conueniens eſſet: quo videlicet humane ſocietatis coniunctio, & rerum ordo, ac viciffitudo conſeruaretur. Et regnum ego tum illud fuiſſe arbitror, quoniam præſantiſſimum eſt, non Ariſtocratiam, vt quidam opinantur: cùm etiam regni formam inter Chriſti cultores à ſpiritu ſancto conſtitutam videamus. Ceterum (vt naturales philoſophi docent) quoniam omnia quæ ſunt, & mouentur, vel corporeis illa ſenſibus ſubyciantur, vel ſub intelligētiam modò cadant, ad vniuerſalem vnā efficiētem, & mouentem cauſam referri debent; ne ſi non detur extremum aliquod per ſe ſtans, & immobile, danſtamen (vt Boëtius loquitur) cuncta moueri, & à nullo creatum, creans tamen ipſum vniuerſa, in infinitum procedatur; Deus, quem per ea, quæ facta ſunt, vel illi ipſi philoſophi nullo Chriſtianæ fidei lumine illuſtrati, ſolum vi mentis, & ſolertia, cauſarū cauſam, & mouentium motorem cognouerunt, ipſe eſt

est auctor, moderator, & conseruator omnium rerum; qui portat omnia (vt in sanctorum librorum paginis scriptum est) verbo virtutis suæ, quiq̃ue altissimus est creator, omnipotens, rex potens, metuentus nimis, sedens super thronum dominans Deus.

Quod si rerum auctor, & causa Deus est: & virtutes rerum è diuino illo fonte emanant, atque vt numeri principium est vnitas, quæ dicitur à Græcis *μόνας*, sic dominantium dominus est Deus: qui potestatem, & virtutem imperandi alijs tradit, ipse verè *μόνας* (sicut Pythagorei docent) ad quam omnis veluti caput & originem multitudo reduci-
tur. Sed de potestate numinis diuini loquentes vnde nam melius, quàm è diuinis libris fidem, & auctoritatem petemus? Nota sunt verba, quibus ad interrogationem Pilati Christus respondit: Non haberes potestatem aduersus me vllam, nisi tibi datum esset de super. Et in sacris Prouerbijs legimus, Meū est consiliū, & æquitas: per me Reges regnant, & legum conditores iusta decernunt: per me Principes imperant, & potestates decernunt iustitiam. Quid Samuel, dum à populo minus audiretur, non hoc diuinum responsum accepit, Deum, non se contemni? quippe cuius ministri sunt ij, qui imperium in alios tenent: quibusq̃ue Iupiter (vt canit Homerus) dedit *Σκῆπτρόν τ'*, ἡ δὲ *Θέμις* αὖτε βασιλεύη.

Quamobrem qui principibus obtemperant, parent diuinæ legi; contra, qui repugnant, ordinationi diuinæ
C resistunt

resistunt. Ni fortasse existimes diuinam providentiam humana non curare. Servat in his rebus, quas hominis gratia generavit, immutabilem ordinem; et societatem hominum, quos sibi similes, & sui gratia generavit, non tuebitur? Est sanè Deus in hoc mūdo, velut Imperator in exercitu, qui alios quidem centuriones, et præfectos instituit, sed vniuersitatis corpus totum ipse regit, & vniuersali, ac aeterna mente gubernat. Atque vt homines in potestate regum, sic reges in potestate sunt Dei. Proinde Horatius,

Regum tuendorum in proprios greges,

Reges in ipsos imperium est Iouis.

Hoc idem arguit naturalis quidam insitus pudor, & erga principes reuerentia: vt statim illos obseruamus, quos superiores agnoscimus, tanquam ex celo demissos, aut diuina aliqua auctoritate confirmatos. Nihil autem natura in hominum animis frustra, & vanum ingenuit. Nec verò credendum est, tyrannis dominatum inuito Deo contingere, quos in sceleratorum hominum animaduersionem, & vindictam ipse destinauit. Regnare (inquit Iob) facit hominem hypocritam propter peccata populi. & in Osea scriptum est, Dabo tibi regē in furore meo. & in Isaia, Assur virga furoris mei, & baculus ipse est: ad gentem fallacem mittam eum: vt tyrannorum scuitia non tam ipsorum iniquitati sepe, quàm populi moribus attribuenda sit sepius: quibus Deus equissimus Imperator cōuenientem principem

cipem legat. Nec sanè aliter tyranni diuinæ iustitiæ ministri, & (si fas est dicere) carnifices, & tortores habendi sunt, quàm mali dæmones: quorum potestatem sacri Doctores iustam esse confirmant, sed iniquam voluntatem. Sic Totila Gothorum rex immanissimus flagellum Dei seipsum vocabat: & Tamborlanus ille, qui maiorum nostrorum memoria fuit, rogatus cur tantam crudelitatem in eos, quos decisset, exerceret: an ignoratis, respondit, me hominem non esse, sed iram Dei? Neque etiam malis, improbisque principibus obedire Christianis preceptum esset, si non diuina auctoritate regnarent. Tum verò parendum non est, cum illorum mandata diuinæ legi aduersantur: quæ omni humana institutione potior esse debet. Quod si tyrannidis iugum aliter à populi cervice depelli non potest, ad diuina summi illius rectoris vota confugiendum est: in cuius manu est cor regis, & illud, quando vult, immutat. Neque ulli dubium esse debet, quin si expediat, vel tyrannum è medio tollat, vel illius furorem, audaciamque refrenet is, qui populum Israëlè manibus Pharaonis eripuit, & Assueri crudelitatem mitigauit, & superbiam Nabuchodonosoris repressit.

De officio Regis.

C A P. V.

SED qui Dei minister est in principatu, eius munificentiam, & bonitatem in administratione

rerum studioſe, & diligenter æmuletur non ad libidinem, & auaritiā poteſtatem tranſmittendo, ſed ad iuſtitiam, & æquitatem: quæ nos efficit Deo lōge ſimiliores, quā dominatus. Terramotus, & fulmina, fluuiorū quoque rapidi curſus, ventorūque procelle quam vim habent? quoue impetu prædicta ſunt? ut grauiter nos illa perterrent? tamen, quia ſunt virtutis expertia, diuina non dicimus. Proſectō nulla re propius ad Deum homines accedunt, quā aliorum vtilitatem, ſalutemque tuendo. Cuius vim, & naturam eſi nullum eſt nomen, quod exprimat; (neque enim nomen aliud eſt, quā rei nota: Deus autem, qui æterna, & infinita mens eſt, nullumque habens extremum, libera, & ab omni concretione ſoluta, nullo vocabulo comprehendipotest) tamen ex multis eius operibus, quæ Deorum nominibus gentes notauerunt, diuerſa nomina apud nos deducta ſunt. Verbi cauſa, Principiū dicitur, quia procreator eſt omnium rerum; Finis, quoniam ad illū reducuntur: Rex verò, quia moderatur, & regit vniuerſa. Veruntamen nullum Dei nomen æquè prædicatur, ac Boni: quòd nimirum ſit auctor, datorque bonorum: non quia bonitatis nomē diuinam eius (ut ita dicam) eſſentiam complectatur, ſed quia bona ſit his, qui illa vtuntur. Vnde propter ingentia beneficia Deum à munificentia optimum appellamus. Quamobrem potentia virtutem comitem, & adiutricem naſta celeſtem vim, & naturam aſſequitur: experts verò

verò virtutis belluinam quandam, & agrestem feritatem imitatur. Hæc eo pluribus explicata sunt, ut quid facere deberes, inde melius intelligeres. Est quidem (ut mihi videtur) officium regis, qui non dominus, sed administrator est reip. salutem ciuium, & felicitatem tueri: quæ sita est in usu virtutis, & in rerum vitæ necessariarum opportunitate, & copia. Neque aliam ob causam in vnum homines ex aggregati videntur, quàm ut æquo iure viuentes bene, beateque viuerent. Viuitur autem è virtute, cum vitæ ratio communi quadam honestate, et iustitia conformatur. Quæ verò Ciuitas à virtutis moderatione, tanquam de recta via declinat, in prauos mores, vitiaque prolabitur, & iustitiam è communionem vitæ tollit, quæ firmamentum est societatis humanæ? Vnde hoc vrbium conditores, hoc Platonis argumentum in libris de rep. hoc Diogenis, & Zenonis, hoc postremò eorum fuit, qui de his rebus sapienter quid conscripserunt: ut nimirum ad honestatem, & iustitiam, ciuilem vitam instituerent. Quæ è virtute felicitas, si non mutua charitate, & beneuolentia ciuitas cõtineretur? omnino nulla esset. Ideò regi nihil esse debet antiquius, quàm inter ciues animorum conspirationem conflare, concordiam alere, & tanta voluntate, & studiorum cõsensione illos inter se deuincire, ut reip. forma ex partibus ciuitatis inter se rite commissis pulchra, & virilis cõsurgat; & quasi concentus quidam oriatur ex dissimiliu

miliū actionum, sed inter se virtute cōuenientium
 æquabili conspiratione animo iucundus, atq; suavis.
 Quis præclarum illud opus Numæ non admiretur;
 qui ut discordiarum semina extirparet, sustulit ex
 vrbe, ne alij Sabini, alij Tatij, alij Romuli diceren-
 tur? Et Solonis illa incredibilis, & ad eò laudata
 lex est, qua magistratibus eum abdicat, & honori-
 bus priuat, qui in seditione alterutrius partis non ef-
 set: utpote quem nulla de reip. salute cura videre-
 tur attingere. Quod propter idem rogatus, quam ci-
 uitatem optimam esse iudicaret: in qua, respondit,
 nulla iniuria affecti, non minus quàm affecti, eos vl-
 ciscuntur, qui intulerunt. Assuesciebat vir sapiens
 ciues, tanquam vnius corporis membra, incommoda
 æquè omnia sentire, & aduersis rebus pariter angī.
 Et Lycurgus quamnam aliam ob causam in hoc po-
 tissimè elaborauit, ut omnes Sparte æqualitatē ser-
 uarent, quam in rep. sua Plato mirum in modum cō-
 mendauit; nisi ut ciuilem concordiam animorum con-
 spiratione fouerent? Hic sapienter Plato regem mo-
 net, ut dum partem aliquam tuetur, aliis non dese-
 rat; sed Deum optimum imitetur, qui similiter om-
 nibus exorandum se prebet. Nec, qui pluribus impe-
 rat nationibus, hanc amplectetur, illam contemnet;
 ne beneuolentiam vnius, & amorem in se concitādo
 exuscitet aliarum odia: quibus non ut patrem, sed ut
 vitricum iniquum se gerat. Atqui regem Hispania-
 rum Geryonē accepimus à poëtis multa capita, ma-
 nus,

nus, crura, et pedes vno, eodēq; animo, hoc est, multos populos pari beneuolentia rexisse. Illa sunt etiam prater vsum virtutis ad vitæ commoditatem, et incunditatem ciuitatibus optanda, vbertas agrorum, et hominum, æris, vrbisq; salubritas, copia rerum necessariorum, & affluentia, otium, atq; securitas. Vrbis verò ædificia descriptione, & pulchritudine nobilia sunt: quæ regiam magnificentiam declarent, nec sumptibus ciuitatem exhauriant. Intelligat autem legitimi regis officium esse, ciuitatem iuxta ac propriam familiam paterna charitate complecti, & ciues, perinde ac filios, colere, & honorare, aduersifque eorum rebus dolere, gaudereque secundis. Hoc est gerere personam patris; hoc est de rep. benè mereri. Hos Romani, patres patria appellarunt: Huiusque rei gratia Cyrus à Persis appellatus est pater. Nec maxè duces suos Homerus, & Homerum sequutus Plato reges pastorum nomine appellat: ut etiam olim Dij pastores fuisse perhibentur. Et Moses quoque, & Iacob, & Saul, & David pastores extiterunt: & ipsemet Christus suo se ore pastorem vocat oues suas cognoscentē, & illis notum. Nam ut pastoris, sic etiam regis munus est gregem pascere, non vorare, & totius ciuitatis vtilitati, & dignitati magis, quàm suæ volūtati, cōmodisq; consulere. quāquam vtilitas ciuiū, et cōmoda sua sunt, non secus atq; felicitas pecorum pastorum opes; & filiorum probitas, & salus, patris est ornamentum, & gaudium.

Videturque sapientibus hominibus reip. procuratio-
nem tanquam tutelam non tutorum, aut ciuitatem
adminiſtrantium, ſed eorum, qui commiſſi ſunt, uti-
litate gerendam eſſe. Quanta verò illi cura incum-
bat, quem vnum pro tot hominibus vigilare neceſſe
eſt, explicat bellè Seneca ad Polybium ſcribens de
Cefare, Omnium domos illius vigilia defendit, o-
mnium otium illius labor, omnium delitias illius in-
duſtria, omniũ vacationem illius occupatio. Ex quo
Cefar orbi terrarum ſe dedicauit, ſibi eripuit, & ſi-
derum, modò quæ irrequieta ſemper curſus ſuos ex-
plicant, nunquam illi licet nec ſubſiſtere, nec quicquã
ſuum facere. Quocirca Plato, regnum affirmat eſſe
rem diuinam; quòd utilitatem communem, & ſalu-
tem tueatur. Atque ut res omnes Deum expetunt,
utpote ſummum bonum: ſic Regis virtute omnes
fruuntur: qui non ſui gratia facit, ſed ciuium utili-
tate, quæ facit. Præſens eſt omnibus, & in omnes be-
neuolus, & propenſus, in neceſſitatibus præſami-
lias, in dubijs rebus conſul, in aduerſis Imperator, ci-
uium ſimultates, & diſſenſiones componit, egenti-
bus ſubuenit, diſſidentes confirmat, afflictiſ erigit,
perditos recreat, abiectos excitat, percuſos conſola-
tur: ut in vna regis æquitate, & prudentia totius
ciuitatis ſalus, & felicitas poſita ſit. At verò illum
deceat laborum ſuorum fructum aliquem percipere,
quo vitam hanc degat. Nemo enim (inquit Apoſto-
lus) militat ſuis ſtipendijs. Ideoq; tributa præſtamus,
miniſtri

ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruientes. Et Christus à Phariseis rogatus an liceret tributū dari Cæsari, ubi numismatis imaginē, & idolū Cæsaris vidit, Reddite, inquit, quæ sunt Cæsaris, Cæsari. Sed ea dumtaxat ratione vectigalia debet exigere, ut se, suosque conseruet pro rerum necessitate, & opibus subditorum; non quæ ad ludos, & scenas, ad spectacula, & pompas, ad commensationem, et crapulam, ad corporis lenocinia, & voluptates profundat; sed quibus collapsa instauret, instaurata muniat, munita exornet. Hoc autem conditio rerum, & temporum natura secum affert, ut si grauior quædam necessitas obueniat aliquando, veluti si bellum gerendum sit, cuius (ut scitè Lacedæmonius quidam dixit) non est dimensum pabulum, & rerum agendarum nerui pecuniæ sunt, tributa tum imponantur pro salute cōmuni maiora: nec grauiora tamen imponenda, quæ ferri non possint; sed quæ ipsimet ciues apertè intelligant in communem vtilitatem omnino esse conferenda, necessitatiq̃ue parēdum. Romæ Liniō consule attritis secundo bello Punico reip. viribus, exhaustoque ærario, cū vllum tributum populus ferre amplius non posset, proposito vrbis periculo tantam auri vim, & argēti tota ciuitas sponte, vnoque animo in medium contulit, quantam nouis tributis, & vectigalibus nunquam omnino coëgissent. Et Antoninus Cæsar nunquam tributum vllum exigere absque Senatus, populiq̃ue Ro. consensu, nec absque eorum

auâtoritate insumi voluit. Ac sæpè quidem multæ seditiones, & tumultus in ciuitatibus orti sunt ob noua tributa, & vectigalia: vnde resp. miserabiliter afflictata fuerunt. Ergo moderatus in exigendis pecunijs, prouidens rex erit in conseruandis ad omnem vicissitudinem, & casum fortunæ. O sanctam Tiberij Caesaris ad præsides suos epistolam! quibus suadētibus, onerandas tributo prouincias, rescripsit, Boni pastoris esse pecus tondere, non deglubere: & cōmoda ciuium defendere, non conuellere, boni principis est.

De Tranquillitate Regni.

CAP. VI.

QVOD si regnum ita administretur, non coacti per vim ciues, vt serui; sed sua sponte, & voluntate, vt liberi, tum regibus tanquam parentibus, & pastoribus obtemperabunt. Nec minus opera, ac diligentia in communi vtilitate, & felicitate augenda, & conseruanda vno animo, & conspiratione ponent, quàm solertia apes ad fingendos fauos solent in commune conferre. Sin verò rex præesse tantum studet, non etiam prodesse; nec pro ratione, sed pro libidine se gerit; aut si contra ciues potentiam regis egrè ferentes illius conatibus resistunt, tum è dissensionibus intestinis maximum totius reip. naufragium fiet. Siquidem omne regnum (vt Christi
verbis

verbis *vtar*, & testimonio) in se diuifum defolatur. Nam *vt* corporis membra vigent ob eam, quam feruant cōuenientiam, sic inter ciues, & regem charitate sublata reip. status labefactatur: qui alioquin moderatus, & concors bonam ciuitatis habitudinem, & perfectam sanitatem retinet. Neque est quod ciues contra regem coniurent, velut olim membra contra ventrem conspirarunt; quod labores ipsa perferrent, his ille cupiditates suas expleret. *Ut enim* venter cibum capit, & coquit, atque inde alijs modificatum diuidit, & commendat; sic rex omnium viribus, & fortunis adiutus, ipse prudentia, et aequitate omnibus prodest. Cū ergo in animorum consensu, in concordia, & beneuolentia tranquillitas urbis, & felicitas fundata sit; huc omnem cogitationem, & studium intendere debet; *vt* ciues informati moribus bonis; legibus, & ordinibus in perpetua pace sint. Nam tamdiu pax inter ciues vigeat, quamdiu leges, & prudentissimorum hominum instituta seruabuntur; singulis officium suum facientibus, & premijs, supplicijsque pro meritis cuiusque propositis. quibus maximè rebus Solon contineri remp. putauit. Quæ tranquillitas ciuitatis *vt* externo bello turbatur, sic intestino corrumpitur. Oritur autem seditio, quæ domesticum bellum est, aut ex illatis à potentioribus iniurijs, aut ex iniqua magistratum, & honorum distributione, aut ex inopia rerum ad viuendum

viuendum necessariorum. Sedatur verò auctoritate, vt Agrippa dissidentem à senatu populum Romanum in urbem & concordiam reduxit; aut vi, pœnis, legibusque comprimitur, vt scelerata illa Catilinæ coniuratio extincta est. Clementiæ verò tum esse locum decet, cum iustam aliquam ob causam populorum animi vehementius commoti esse videntur. Quantæ autem prudentiæ, & ciuilis disciplinæ sit intercludere contentionum vias, & seditionum radices extirpare, quæ occultæ primò, latius deinde propagantur, quis non videt? Equidem ipse præstantissimum opus regis hoc esse existimo; quoniam omnium malorum grauisimum est seditio, serpens, et latens pestis: quæ in mentibus ciuium insidens concordēs animos dissipat, & omnem vitæ communitatem, & societatem penitus delet. Igitur æquitas Regis, & prudentia, tum consentiens vbique rerum status, & tranquilla pax cælestem quandam potentiam, & felicitatem assequuntur.

De Tyranno, & Tyrannide.

CAP. VII.

EX regni forma expressam quoque tyrannidis imaginem tenemus. Nam eorum, quæ tanquam è regione contraria inter se opponuntur, alterum ex alterius natura cognoscitur. Vt enim rex communem vtilitatem, & felicitatem tuetur, & reip. salutem suis commodis, & rationibus anteponit; sic tyrānus
non

non eorum, qui subsunt, commodis, & utilitatibus consulit, sed dominationem ad fructum suum, et cupiditatem transfert. hic gregem pascit, ille vorat. huic vitæ modus est ratio, illi libido. hic paret, ille imperat legibus. hic æquus est, ille iniquus. Et honestas quidem regnum commendat, cui coniuncta est utilitas, tyrannis verò turpis, & exitiosa est. Hoc virtuti confertur, & virtute conservatur; illa vel per vim occupatur, aut vi retinetur. hoc benevolentia ob mansuetudinem tutissimo, firmissimoque præsidio fouetur; illa timore ob crudelitatem satis infido satellite custoditur: quæ imperiosam nimis, & intemperantem seruans acerbitatem simultatis, et odiorum est plena, & multis obiecta periculis, infinitis propè suspicionibus quassatur. Quænam, obsecro, fuit Aristippi vita, quem etiam parietes suspitione periculi territabant? Quæ Alexandri Pherei, cui vel ipsamet uxor suspecta erat? Quæ Dionysij? qui ne capillum quidem tonsoribus tondendum committebat? Ita omnia tyrannis suspecta semper sunt, atque sollicita, ut illud verè dictum sit, Metum alere tyrannidem. Nam qui metui se volunt, necesse est ut eosdem ipsi metuant, à quibus metuuntur. Quam vitam solitudinis, & timoris plenam Dionysius significauit fulgente gladio è lacunari seta equina appenso, ac in magno apparatu Democlis cervicibus impendente, qui tyranni vitam felicem esse prædicebat. Hinc Horatius

Distichus

*Disstrictus ensis cui super impia
Cervice pendet, non Sicule dapes
Dulcem elaborarunt saporem,
Non auium, citharaque cantus*

Somnum reducent.

Sed (ut scribit

Iob) sonitus terroris semper in auribus eius: Et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur. Et nulli fidem habentes tyranni, tanquam pauentes, Et timida bellua, nullius manibus tractantur, nec mansuefiunt unquam. Quocirca neminem diligunt. qui enim possunt diligere, qui omnem communionem vitant; aut metuant etiam, quos amant? quia licet oderint tyrannum omnes, nocere tamen non potest nisi amicus. Tum ab eorum consuetudine abhorrent, qui Et honesta prudenter consulant, Et recta liberè monent: ne aut moniti rationem ducem, Et honestatem sequantur; aut illorum virtute magis sua patefiat improbitas; aut quia illorum bonitatem suspectam habent, quòd populo ea, quæ voluerint, opinione virtutis facile persuaserint. Hac fortassis de causa Nero Senecam sustulit, Et fuit Dionysius contra Platonem acerbior. Sed quæ potest vir improbus probum diligere? Et quæ morum dissimilitudo vllorum animos unquam inter se coniugavit? Ita qui se solos liberos, Et honestos putant; ambitiosos acquirunt adulatores, quorum suasionem, Et ductu omnibus vitijs implicati, in optimos viros existunt iniquiores. Sed

Et

& pulchrè dictum est à Solone , Tyrannidem locum esse amœnum ; verùm exitum non habere . quæ labyrinthi more tyrannos in mille viarum circuitus , & errores inducit . Cuius fructus hi sunt , qui ex φιλαυτία , hoc est , vehemente sui amore , & suspitione producuntur , opum direptiones , & rapina , ciuium oppressa libertas , grauis seruitus ciuitatum , legum perturbatio , & rerum omnium immutatio ; vel (ut verius dicam) euersio , vxorum , & liberorum stupra , suorum impunita scelera , aliorum exilia , & cades . In vniuersum , tyranni sapientes homines abigunt , quippe qui sciant , & machinari multa possint , ciuium concordiam metuent , quasi in suum caput semper coniurantium , potentiores oderunt , aut suis conatibus aduersantes , aut dominationem fugientes , & multitudine tributorum , ac morum asperitate populum in timore & obedientia continent . Vnde vrbes intueri licet terrore concussas , squalore abiectas , omni ciuium nobilitate viduatas : quarum filij ex paterna virtute iam in seruilem naturam metu degenerauerunt . Quos autem alios fructus intemperantia liberam potestatem nacta potest afferre ? Meritoque tyrannos crudeles , & immanes belluas , humanique generis pestem , & facies , doctissimi viri vocauerunt : quales Caligulam , Neronem , Domitianum , & plerosque alios diu Roma sustinuit . In quorum humana figura tanta inest

ineſt ſeritas, & immanitas, vt rectè Salomon, *Leo rugiēs, & vſus eſuriens princeps impius ſuper populum pauperem.* Sunt tamen, qui regiam dignitatē ſimulatione virtutis vmbrire conantur. Nam fictè religionem colunt, vt opinionem probitatis afferentes à populo reuerentiam captent; frugalitatē amāt, luxum aſpernantur, & quandam vite moderationem ſeruant, non tam ipſa delectati honeſtate, quàm auaritiæ ſtudio, & ſui conſeruandi cura. Præterea diligenter cauent, ne iniuriæ fiant, ne contumeliæ inferantur, ne iura violentur, ac cuiusque rei culpam etiam grauius plectunt non tam æquitatis, & iuſtiæ cauſa, quàm opprimendæ ciuium libertatis, & audaciæ: ne dicam quod hac via quaſi iuſſu legum in aliorum fortunas inuadunt. Adhæc vectigalia, & tributa imponendo magnam conſeruandæ rei publicæ curam, & diligentiam præ ſe ferre nituntur. Sed cum ita grauiæ exigantur, vt tolerari nullo modo poſſint, apertè virtutis illa ſimulatio proditur. Et ſeruare ſummum ius, nihil ex æquitate, nihil ex clementia agere, quid aliud eſt, quàm iniquitatem, & tyrannidis acerbicatem retinere? Illud quoque non paruum eſt aſſimulatæ virtutis indicium; quod, habentes ſuſpectam cuiusque gloriam, nullius virtutem extollunt. Et ciuium opes exhaurire, vires enervare, conſpirationem metuere, aſſiduus laboribus illos fatigare, & peregrinis magis fidere, quàm ſuis, non ſunt iſthæc tyrannidis ſigna? Nec aliud ceriè maius eſt

argu-

argumentum querendum, quàm si per vim regant. In quos illud per prophetam à Deo dictum est: Vobis pastoribus, qui pascebatis vosmetipsos; gregē autem meum non pascebatis. Qui licet diuina iræ ministri sint; tamen aliquando Deus populi sui misertus capita superborum confringet. Nec fieri potest, ut is diu seruetur incolumis, in cuius perniciem omnium animi concitati sunt. Non est enim bonus regni custos timor: & (ut ait Ennius) quem metunt, oderunt: quem quisq; odit, perijisse cupit. Nec sanè alius est tyrannorum exitus, quàm turpissima nex vel illata à suis, atq; omniū gentium comprobata consensu. quos omnes homines, omnes populi, & nationes tanquam pestiferum genus, & inhumanum ex hominum cōmunitate, & ex humane nature finibus expellendos, exterminandosq; proclamant. Alexander, quē modo memini, ab uxore Thebe occisus est: & (ne plures commemorem, sunt enim infinita exempla) in Phalarim tota Agrigentinorum multitudo impetū fecit. Quod si populorum infamiam, si suorum odia, si vitæ suæ pericula parui faciunt; at verba illa attendant, quæ in Sapientia libro scripta sunt: Quia non secundum voluntatem Dei ambulastis, horrendè, & citò apparebit. Exiguo enim conceditur vita. Potentes autem potenter tormenta patientur.

D

De

50 IO. ANTONII VIPERANI
De Forma, & Habitu Regis,

C A P. VIII.

IAM vero quæ figura, et habitus regem deceat, quibus etiam illum studijs, moribus, & virtutibus imbutum esse oporteat, deinceps dicatur. Neque oratorem Ciceronis exprimimus nulli omnino imitabilem; neq; remp. Platonis effingimus, quæ in fabulâ abiit; neq; principem Xenophōtis informamus, qualis inuentus est vsquam nemo. Neque verò Deus in vno solo homine cælestes omnes gratias collocauit, sed diuini spiritus dona sapienter partitus est: tamen ipsum regem quàm plurimis gratijs ornatum esse decet, quem cæteris præstare oportet. Quæ autẽ nõ perinde necessaria sunt ad regendas ciuitates, sed tantũ ad hominum commendationẽ, et gratiam faciunt, ea optabilia censemus: sine quibus verò administrari resp. nequit; ea necessaria ducimus. Cæterum in exprimenda forma regis imitabimur summos & egregios regũ pictores, & poëtarum facile principes Homerum, atq; Virgilium: quorum alter figurã Agamemnonis expresit, alter imaginem, & similitudinem Aeneæ. Quia verò regem prudentem, & equũ esse dicimus oportere ad iustitiam conseruandam, & similiter virum fortem, atq; magnanimum ad propulsandas inimicorum iniurias, non indecore bifor- mem illum faciemus; qualem Aegyptij iuuenem pa-
riter

riter et senem ob vires similiter et consilium Mercurium depingunt : quando etiam uterque ille pictor regem suum sapientem, & fortem inducit. Atque inprimis utriusque regis diuinum genus esse confirmatur. Siquidem magna vis est nobilitatis ad virtutem, & gloriam: quam fortuna non immutat, sed tantum culpa dedecorat. Iam statura corporis præstans, & insignis esto, & ad dignitatem apposita. Mox habitus oris, & forma insit egregia: in quo natura quicquid est in homine visu pulchrum, & specie honestum tanquam in edito quodam loco posuit. Frons, et supercilium, cuius remissio, & contractio motus animi declarant, grauitatem oleat hilaritate conditam. Oculi, in quibus etiam natura magnam posuit motionum animi declarationem, non impudentes, & leues; sed continentés sint, & graues. In tota denique compositione oris & hilaritas insit quæ ad conciliandos hominum animos satis valet, & auctoritas, quæ maiestatem quandam, & admirationem intuentibus affert: qualis Demetrius ad stuporem hominum; simul & gratiâ concitandam natus esse videbatur: qualem etiam ferunt Gn. Pompeium fuisse & Antoninum, atque Adrianum imperatores. Nihilque sane est, quod æque in rege cõmendatur, ac morum facilitate coniuncta seueritas. Hæc forma est, hæc species, hæc figura, quæ quouis magno, et amplo digna videtur imperio. Vultus deniq; & totius corporis motus placidus,

incūdus, grauis, & decens esto. Vox clara, & suauis, non languens, & stridula; quæque, vt affectus est animus, ita vel intendatur, vel remittatur. Vestitus autem, & corporis ornatus pulcher, & ad liberalem speciem regis aptus, atque conueniens pro locorum, temporum, & rerum decoro. Et quidem Cyrus in corporis ornatu multum studiū adhibuit, cauitque ne cuiquam liceret torques, monilia, stolas, & huiusmodi vestes, & insignia gestare, quæ à rege non accepisset: vt hoc modo Persam ad emulationem virtutis incenderet. Neque velim imperij maiestatem in vestitu ponant: vt aureis se compedibus astringant, sericis ad fastum vestimentis obuoluant, gemmis quasi stellis distinguant. Barbarorum est omnis immoderatus cultus, & luxus: odiosi que sunt, qui nec patrio, nec ciuili, nec denique humano habitu vtuntur: qualis impudentia (vt alios Imperatores omittam) in Caligula, & luxuries in Heliogabalo fuit. Sed vestitus omnis, & cultus augeat virilem, & regiam dignitatem, neque insolēs, neque ad muliebrem venustatem exquisitus. Postremò in omni re splendor quidam regius, animique maiestas, & lumen, & præstantia, quæ fuit in Alexandro singularis, eniteat. Sed in his fuimus longiores, quoniam pulchritudo ex omnibus corporis bonis laudari plurimum solet; quæ virtutem maximè significat; quamque Plato adeò extulit, vt diuinæ bonitatis imaginem appellarit. Quamobrem Virgilius

gilius, Os humerosque Deo similis. & Homerus,

Ἀνὴρ ἡὺς τε, μέγας τε

ἦτοι μὲν κεφαλῇ καὶ μείζονες ἄλλοι ἔασιν.

καλὸν δ' ἔτ' ὡς ἐγὼν ἔπ' ὡς ἴδ' ὄν ὀφθαλμοῖσιν,

ἔδ' ἔτ' ὡς γε ραρόν. βασιλῆϊ γὰρ ἄνδρ' ἔοικεν.

De Studijs Regis.

C A P. I X.

AT verò studia regis ea esse debent, quibus ad virtutem, & iustitiam instruatur. Quis non reprehendas illiberalia quorundam regum, & vana studia, nullum neque fructum, neque laudem afferentia? Memoriae proditum est, Parthorum reges telorum cuspidibus acuendis non delectari solū, verū etiam gloriari solitos esse. Attalus Philomater dictus, omnem operam, & studium in colendis venenatis quibusdam herbis posuisse traditur. Aesopus rex Macedonum lucernas, & abacos fabricabatur; sic alios picturae, alios tibijs, alios torno, alios (quod equidem turpius reor) Scenicae arti deditos fuisse accepimus. Domitianum verò quis non irrideat totum diē stylo ferreo muscas in cubiculo insectatē? Et Sardanapalum inter mulierum choros lanificia facientem quis non iure contemnat? Nec sum adeò ferus, et ab omni humanitate alienus, qui non sentiam à gravioribus curis interdum esse relaxandum animum, & ad leniora, & incundiora studia traducendum:

D 3

sed

sed ita remittendus est, non ut languescat ignavia, sed ut redeat ex remissione ad labores alacrior. Augustus horis pomeridianis pila, & folliculo se exercebat. Laudant alij musicam, iocos, & facetias. Virgilius vero Picum à venationis, & equorum studio collaudat.

PICVS equum domitor, debellatorque ferarum. Hæc eadem studia Cyrus præ cæteris amplexus est; ut quæ vires corporis augerent, atque ad artem militarem maximè conferrent. Omnino fugiendum est otium; quod secum habet rerum negligentiam: quæ timorem sepe, & in maxima etiam securitate diffidentiam parit. De quo poëta ille:

Otium reges prius, & beatas
Perdedit vrbes.

NEQVE vera animi quies in otio, sed in usu virtutis, & labore posita est. Atque ut iners agricola, sic rex otiosus & sibi, & alijs est inutilis. At vero somnum moderate capiat, non qui dominetur, (ut Agesilaus dicere solebat) sed qui negotijs gerendis deferuiat, & (ut ait Homerus)

Οὐ χρὴ παννύχιον εὐδῆν βουλευφόρον ἄνδρα:
ῥ' ἑλαδὶ τ' ἐπιτετράφαται, καὶ τόστα μέμλε.

Itaque Agamemnon, & Aeneas, quem fidus Achates, hoc est, cura semper comitatur, dormientibus alijs ipsi totam noctem peruigilant, de populi salute, commodisque solliciti. Patientia quoq; calorum, & frigorum non modo in principe laudatur, sed etiam
est

est sepe necessaria: non secus abstinentia potus, & cibi. Nullum est enim Baccho, & Veneri cum Palla-
de, Musisq; commercium: & ebrietas, quæ Philip-
po patri, Alexandro filio, Antiocho, Mitridati, Dio-
nysio tantas ignominia maculas inussit, in vna, ea-
demque sede cum maiestate morari, & consistere
non potest. Ista præcipuè sunt, quæ studia regis ad
virtutem capeßendam impediunt. Vt vero summa-
tim ea complectamur, in quibus rex operam, &
studium ponere debet, primum arbitror illud esse,
quod in Deuteronomio regi præcipitur, vt discat san-
ctæ legis doctrinam à sacerdote: à quo exemplar vo-
luminis legis accipiat, illudque legat, & præcepta
Dei custodiat, & ad religiose viuendum multitudi-
nem inducat. Nec illum velim moralis philosophiæ
ignarum; quæ vitiorum est expultrix; vitæq; magi-
stra. Nec inutilis est iuris civilis cognitio; qua intelli-
gitur quid unicuiq; tribuendum sit. At naturalis phi-
losophia multis erroribus, & superstitionibus ani-
mum liberat, & expurgat. Discendæ quoq; Mathe-
maticæ disciplinæ; quæ vitæ vsui sunt. Historiarum le-
ctionem ego soleo commendare summopere; quæ
sunt humanæ vitæ speculum, & exemplar, & per
quas excellentes homines quasi hospitio excipimus,
& illorum vtimur familiaritate, & congressibus.
Scipio, cui cognomē ex virtute fuit Africani, statuis
maiorum suorum ad virtutem commoueri se non le-
uiter aiebat: quanto magis historia excitabunt,

quæ non simulachra sunt corporum, sed imagines animorum? Poëtarum quoq; grauiū, qui pictores sunt loquentes virorum excellentium, vt Homeri, quem Alexander in manibus semper habebat, et Virgilij, quem Augustus mirifice dilexit, non vtilis modò, verùm etiam iucūda lectio est. Libri de regno quātum profint, antea dixi. Legendi sunt adhuc libri ob res bellicas de arte militari. Atque vt multa legenda, sic etiam audienda, videnda, tractanda sunt ei, qui parare prudentiam velit: quæ cū in actione cōsistat experientiæ, & memoriæ alumna, his potissimè rebus comparatur: vt de prudente Vlyse prudēter Homerus, (vtar autem Horatij verbis)

Qui mores hominum multorum vidit, & vrbes. Sed adiūgenda est omnium rerum condimentum, & ornamentum eloquentia; quæ dici non potest, quantū in hominum animis dominetur, flectens illos, & ducens quo vult, & vnde vult deducens. Non enim semper vi, aut minis vtendum est, sed ratione, & suasionē frequentius. Nec vlla vis est ad imperandum melior, & pręstantior, quam copiose loquens sapientia: qua magni viri ad res gerēdas semper vsi fuerunt. Vides vt Homeri duces in concione versentur? nec Martem modo, verum etiam Musas colant, quæ reges immortales, & venerādos efficiunt? Linguarumq; peritia, quæ immensum decus attulit Mitridati, agendis rebus, populisq; regendis perquā necessaria videtur. Neq; vero sum tam amens, vt regem

gem his omnibus doctrinis occupatum velim : Sed quod illi à rep. superest otium, nihil de opera publica detrahēdo, in his studijs ita impēdat, ut optima vitæ præcepta, & exempla, tāquam apes, ex omnibus deliberet; quibus ad bene viuendum , & ad remp. recte administrandum informetur . Omnis enim labor, & studium reip. debetur: Studiorumq; finis nō in quadam inani rerum contemplatione ponendus, sed ad actionem (ut docet Plato)referendus est.

Quod male sentiunt, qui doctrinarum cognitionem regi negant esse necessariā.

CAP. X.

HIC vereor ne quis mihi obijciat non minus homo scelestus, quā imperitus, doctrinarum cognitionem regi minimè esse necessariam. Sed quid magis necessarium est ei, qui alios regit, quā magnarum , & multarum rerum scientia? Cui Chilon vnus è septem sapientibus sentit omnia summa, & ima, mortalia, & immortalia, humana, & diuina esse animo concipienda: quem videlicet vnum omnibus prouidere, sapereq; oporteat. Professor rudis princeps, & ignarus acie mentis, velut oculorū visu orbatus, in mille errorum vias abducitur . Primum doctrina prudentiam gignit: atq; ut experientia senes, sic eruditi homines sunt ipsa rerum scientia prouidentes . Deinde nullus alius est animi cibus, quā cognitio: cui na-

D 5 turalis

turalis quædam insita est veri semper videndi cupiditas. Postremo nulla delectatio maior ea dici, aut cogitari potest, quæ ex eruditione percipitur, utpote conueniens, & apta humanæ naturæ. Nam veritatis inquisitio proprium est animi opus, atque perfectio. Ad hæc, studijs literarum nullum est ornamentum pulchrius in secundis rebus, neque in aduersis commodius perfugium. Aut quid obsecro dignius claro viro, & reip. principi esse potest, quàm rerum verarum, & honestarum intelligentia? Et decorumne magis est animos in turpi otio languere, quam bonarum rerum studijs, & disputationibus acui? An cõuiuium parare, voluptatum illecebras, & lenocinia callere, hoc dumtaxat necessarium esse putant? & ignorare quæ clari viri egerint, quibus rebus animus ad virtutem excitetur, ut à vero falsum, & ab honesto turpe discernatur, hoc prudentiæ, hoc laudi ducunt? Bellam profecto prudentiam, vel insipientem potius sapientiam. Ego sic existimo, hominem indoctum non dicam à statuis, & truncis, ut plerique docti viri loquuntur, sed à belluis nihilo pene differre: cuius animus, quo ab illis maximè distamus, ignorantie tenebris obductus quàm minimè apparet. Verùm æquidem arbitror eos non hæc sentire, quæ loquuntur, sed velle ignorantiam suam tegere simulatione prudentiæ. Atqui Alexander ille magnus Aristotelem obseruat, & eruditos viros admiratur: quorum gratia non modo ciuitati-

ciuitatibus parcit, sed etiam deiectas vrbes in integrum restituit. Pericles Anaxagoræ institutis quantam laudem, & dignitatem asequutus est? Quantam Epaminondas philosophiæ studijs? qui Lacedæmonios vniuersæ Græciæ imperantes solus penè oppressit! Scipio Panætium, & Polybium comites habet doctissimos viros. Cæsar liberalium artium doctores ciuitate donat. Augustus vel in maximis, difficilimis quæ rebus legisse, scripsisse, declamasse fertur. Vides vt inter Virgilium, & Horatium deambulet? Vides vt Ario philosopho tot, & tantos honores conferat, vt plures ille, & maiores optare non possit? Quid Adrianum? quid Iulianum Imperatores? Quid Alphonsum Neapolitanorum regem? quid longè ante horum ætates Solonem, Architam, Pittacum referam, in litteris non minus, quàm in publicis rebus eruditissimos homines? & haud scio quo pacto factum sit, vt iisdem temporibus summi Imperatores, & principes viri extiterint, quibus homines aliqui doctrina claruerint. Longum esset omnes recensere, qui aut literarum studijs, aut litteratorum hominum consuetudine delectati, præclarisq; vitæ præceptis, & doctrinis imbuti, & exculi magnam laudem, & gloriam consequuti fuerunt. Quòd propter Philippus rex Macedonum Alexandrum filium hortabatur, vt Aristotele philosopho vteretur: ne multa eiusmodi ageret, quæ se fecisse iam pœnitebat. Et Dionysius exulans Corinthi

Corinthe obiectante quodam consuetudinem Platonis, An parum, inquit, utilitatis cepisse tibi videmur; qui hoc animo fortunæ mutationem sustinemus? Nunc contra eos intueri, qui aut doctrinas, aut consuetudinem doctorum hominum neglexerunt, quam fuerint impudentes, pertinaces, peruersi, barbari, rudes, hebetes, ignavi, desides, inertes, otiosi: gula, ventri, solisque voluptatibus mancipati. Esto, reip. negotijs occupati ad studia doctrinarum mentem applicare non possint; tamen ipsa doctorum hominum familiaritas non dicam utilis, sed omnino illis necessaria est, à quibus vera, et iusta cognoscant. Quodnam igitur regi maius vitæ ornamentum erit, quam rerum cognitio? & ciuitati res utilior, quam eruditio regis, atque scientia? At certè procures isti saltem illustrandi nominis sui gratia doctissimorum hominum scriptis illos obseruare deberent: qui tanta laudis ambitione, & gloriæ cupiditate deflagrant. Quod à Dionysio iuniore factum videmus: qui dictitabat se multos alere bonarum, et liberalium artium doctores, non quod illorum doctrinam suspiceret, sed quia per illos ipse alijs admirationem sui afferre putaret. Atque Antigonus secundi Demetrii filius Zenone Citico philosopho mortuo, quem vehementer diligebat, theatrum gestorum suorum querebatur esse sublatum. Riteque Lacedæmoniorum reges ante pugnam Musis sacrificabant, ut (quemadmodum Archidami filius Eudemidas rogatus respondit) rebus præclare gestis præ-

*præclare quoque orationes contingerent. Nec inueni-
tus est vnquam vllus bonus Imperator, qui (vt est
apud Archilochū) aut opera Martis, aut Musarum
dona contempserit.*

De Ciuili Scientia.

CAP. XI.

*SE D ne pluribus in re manifesta disputemus,
potest ne quis rectè imperare, qui Imperatoris artem
non teneat? aut nauem gubernare, qui nauigandi ra-
tionem non habeat? nec remp. bene potest admini-
strare, in quo non insit ratio quadam, & prudentia
reip. gerenda. Veh terra (inquit Ecclesiastes) cuius
rex puer est: qui ciuilis disciplinæ ignarus impetu
quodam animi, & perturbatione, non ratione, &
consilio ducitur. Atqui ciuilis scientia ex multarum
rerum cognitione, & experientia comparatur. quā-
quam ipsa natura, & ingenium magnam vim af-
fert ad regendum. Versatur autem hæc facultas pro-
uidendo, & iudicando circa gubernacula ciuitatis
communem vtilitatem, & felicitatem tuens: quarū
gratia reliquis artibus tanquam ministris ipsa tan-
quam architectonica vtitur. Eius verò præcipuum
opus est, leges condere, conditasque seruare. Quare
ciuium commodis, & vtilitatibus prospiciens ciuilis
providentia nominatur, & scientia, & sapientia, et
regia virtus. Quam sapientiam Plato ait non vtilē
modò*

modò, verùm etiã necessariã principatui non aliter
 esse, quàm materiæ formã. Ideoq; resp. beatas fore
 existimauit, quas sapiētes homines regerēt. Nã Im-
 perij vim, et dominatus nihil æquè moderatur, et fræ-
 nat, ac sapientia. Sapiētia autē caput est, populi mo-
 res, et ingenia cognoscere. Nã qui sunt durioris cer-
 uicis, quales barbaræ nationes, eos grauiore imperio
 regere oportet: qui verò pōtius comitate, quàm seue-
 ritate reguntur, mansuetè, et benigne tractādi sunt.
 Quæ hominū ingenia pro natura loci, & cæli, vitæ
 quoq; ratione, & consuetudine dissimilia videmus.
 Athenienses ad irā, & misericordiã faciles: Cartha-
 ginenses tristes, pertinaces, & duri: Romani graues,
 benigni, patriæ amantes, honorum, et gloriæ cupidi.
 Etenim morū ignoratio, eorum, quibus cum agimus,
 sepè nos opinione, inceptisq; frustratur. Itaq; vidē-
 tur ob dissimilē populi naturā, & consuetudinē Ly-
 curgus fortitudinem magis, Numa iustitiam coluisse
 dissimili studio. Atque ille optimum factu existima-
 uit, otiosam urbem opere assiduo, & labore fatiga-
 re: hic ab armis ad otium reuocare, & furentem
 populi animum iustitia, & religione comprimere.
 Igitur Lycurgus dissolutam Spartam intendit; inten-
 sam Romam Numa remisit. Atq; vt in intensione,
 & remissione ciuiliū actionum rex citharistam
 imitatur: sic in temperato vitæ modo, & ordine me-
 dicum: qui leuia leuiter curat, vltima verò per fer-
 rū, hoc est, virgis, et securi pariter pro re vii. Sed eo
 quidem

quidem gravior, & optabilior medicus est, quo molliori brachio medetur: quiq; in variis, & diuturnis morbis interdū voluptates quasdam callidè, & tūtè concedit; interdum quoq; secationes, & exustiones accuratè admonet. Optimū autem consilium, maximeq; desiderandum, et à Scipione probatū, tempore securitatem emere. Præterea domitores equorū imitetur; ut præmiorum spe, & suppliciorū metu quasi frenis languentem populum excitet, exultantemq; coercet. Sanè populus, ut pote bellua multorū capiti, multiplici (ut ait Sophocles) freno indiget. Atq; ut equestris artis est mansuetum, & obsequentem equum præstare: sic regia disciplinæ munus, obediētes, & modestos populos reddere, bono tamē modo, & benigne, non cogendo semper, sed interdum suadendo, monendo, arguendo, nec omnem suspicionem persequendo, sed quibusdam etiā leuioribus in rebus conuiuendo, aut rem præsertim in ancipite, et periculoso tempore differendo: et ariogantiam omnem, et iniquitatem coercendo, et puniendo, clementer afflictos supplicesq; suscipiet. Hæ videlicet sunt ciuiles artes. . . . Pacique imponere morem;

Parcere subiectis, & debellare superbos.

Præstat autem in regēdo Solem ipsum imitari moderatorem luminum reliquorum; qui supremi cæli, quod primum mobile appellant, conuersionibus obsequutus; quia sine altero contrario motu rerum natura consistere non posset, ipse leniter obliquo circulo

circulo contranitens nouam quandam rationem init,
 quæ ex temperata calorū conuerſione procreationem rerum, & conſeruationem tueatur. Hic cælorum eſt ille concentus ex diſſimilibus motibus effectus, quem nullius vnquam aures perceperunt, ſolū animus, intelligentiaque comprehendit. Eodem modò ſtatus ciuitatis ex comitatis, & ſeueritatis temperatione conſiſtit. Nam alioqui triſtis, & acerba ſeueritas, vt indulgens, & ad populi gratiam accommodata facilitas, ſine alterius temperamento, graui labe, & calamitate ciuitates affecit. Cato ſi de ſeueritate ſua paululum deceſſiſſet, & aliquibus humanitatis condimentis reip. vulnera mitigaffet, non ſanè illa tantam ruinam perpeſſa fuiſſet. Alcibiades nullam ſeueritatem aſpergens, populum Athenienſem facilitate corruptit. Quanquam pro locorum, tēporum, perſonarum diſcrimine quandoque ſeueritate magis vtendum, quandoque facilitate, prout prudens ratio præſcripſerit. Ideoque tutelare numen Hermionem ob temperatam cum benignitate ſeueritatem Poëtæ Martis, & Veneris filiam eſſe conſinxerunt. Et ſummus ille mundi gubernator Deus non tam vi, quam arte quadam, qua lenit parendi neceſſitatem, vniuerſitatem rerum moderatur, & regit. Vnde Solon aiebat, Populum tum optimè obedire, cum nec ſolutus nimis, & liber eſt, nec ſeruile in modum depreſſus. Nam alioqui difficilis ad obediendum, ad repugnandum pertinax fit regis aſperitate,

ritate, licentiaque deterior. Hoc quidem pacto laudabiliter in regno democratia constituitur; cum in illud quicquid laudabile est aliarum rerum. transfertur: cum colitur multitudo popularis, res ciuiles iuste administrantur; in bellicis rebus ars militaris, in periculis consilium adest; postremo omnia regie, hoc est, prestantissime geruntur. Illa etiam sunt ingentis prudentiæ, & ciuilis disciplinæ præcipua munia futuris prospicere, nequid desit videre, fouere virtutes, vitia corrigere, contentiones euellere, rerum honestarum emulationem disseminare, erumpentes seditiones extinguere, dissimilitudinem morum, indignam honorum inæqualitatem, inuidiam, arrogantiam, metum, aliorum contemptionem, magistratum negligentiam, atque vecordiam tollere; denique, tanta charitate omnia inter se deuincire, ut nulla re aduersa dissolui, & labefactari possint. Hoc quia Numæ defuit, eius instituta breui tempore steterunt. Quæ autem leges præscribendæ, qui mores inducendi, quæ præmia, quæ supplicia proponenda, quo demum pacto resp. instituenda sit; non est nostri operis institutum: qui solum hoc docere instituiamus, nimirum quibus studiis, artibus, moribus, virtutibus rex institutus, & ornatus esse debet, ut remp. prudenter, sapienterque administret. Cæterum hæc ciuilis prudentia humano ingenio, & arte percipi non potest: nam omnem humani animi solertiam, & vim superat; sed diuini quodam numinis afflatu indiget. Ideoque

E ciui-

ciuilem scientiam Plato vaticinium vocat, utpote diuinitus infusam: et sceptrum, quod Minoi ab Ioue collatum. Hesiodus scribit, nihil aliud esse putat, quàm Iouis doctrinam, qua Cretam diuina quadam ratione gubernauit. quem ob id Homerus *ὄαρις ἦν*, hoc est (Platone interprete) Iouis familiarem, atque discipulum vocat. Et Achatem Aeneæ, quem antè curam interpretati sumus, alij bonum, & diuinum Geniũ esse volunt; qui præstantibus quibusdam hominibus est præsens, ab illisq̃ue solis conspicitur; ut de suo prædicantem sepe multa Socratem legimus. Quid plura? Salomonis illa regendarum ciuitatum sapientia, quam à Deo optauit, & præ cæteris rebus elegit, quamq̃ue omnes gentes, & nationes, præsertimq̃ue Regina Saba admirata est, non fuit è cælo infusa? Igitur Platonis voce ita rem omnem concludo, Pacatam fore, & tranquillam ciuitatem, si diuina quadam sorte philosophico animo regia potestas tribuatur; quæ virtutem vitij uelut eltricem, & contra libidinem superiorem constituat.

De Imperio sui ipsius,

CAP. XII.

AT quantam superbiam, arrogantiam, insolentiam, & temeritatem sonat vox illa Caligulae, Memento omnia mihi, & in omnes licere! Porro vitiositas celerem naçta cursum ex potestate quibus

bus suis stimulus perturbationum concitat animum, & molestiam libidini adiungens, veluti furentem illum huc, & illuc exagitat. Equidem ut vitium vasis arguit infusus liquor, si distillet; sic animus vitiosus, potentiam non ferens, cupiditatibus effluit. Necessè est autem eum esse rectum virum, qui alios regit. Nam ut pravam ad regulam si res dirigatur, distortæ fiunt; sic rex prius seipsum rectè instituat, ut inde, veluti regula, suis moribus aliorum vitam metiatur. Non enim alijs bene potest imperare, qui rationi prius obtemperare non didicerit. Sanè magnus ille mundi fabricator Deus, in ipsa hominis fabricatione, tot, tantasque vires, atque adeo varias, & multiplices permiscuit, ut homo ipsa hydria mōstrosior sit, tot, & tanta perturbationum capita attollens, atque insolentius semper exultans. Insunt enim iræ, & cupiditatis incredibiles motus: qui rationi non obtemperantes animi iudicium pervertunt, illumque impellunt ad libidinem, & turpitudinem, ad metum, & anxietatem, ad vim inferendam, & ultionem; & quicquid est in homine veritatis lumen, id omne tenebris offundunt. Hic est in homine popularis ille status, qui diuersis studijs, & appetitionibus in partes mille distrahitur. At si regina ratio dominetur, & præsit, & motus animi appetentes regat, & obediētes sibi efficiat, tum vnius dominatu tranquillè omnia tenebuntur. quo nihil

homini melius, & optabilius esse potest. Nam ratio tanquam valetudinis custos, obseruans quæ prodesse solent, aut obesse, noxia remouet, & vtilia relinquit. Ipsa est omnium (vt ait Pindarus) regina, non in marmoribus incisa, sed in animis insita lex: quæ iubens facienda, & contraria prohibens, cuncta honestatis regula definit. Quam, mali reges, & cupiditatibus seruientes, nolunt ducem admittere; ne, ea principe, voluptates spernere, atque honestati seruire cogantur. Hoc Pythium oraculum est, & responsum Cræso datum, vt se ipsum cognosceret: non inquam imperij sui gloriam, & amplitudinem, sed vitæ magistræ, & dominæ rationem, quæ perturbationes animi sedaret, ac potentie magnitudinem, tumoremque reprimeret. Neque minus regium esse docet Poëta, appetitus coercere, quàm populis dominari.

Latus regnes auidum domando
 Spiritum, quàm si Libyam remotis
 Gadibus iungas, & vterque Pœnus
 Seruiat vni.

Et Agesilaus gloriabatur, quòd sibi magis, quàm aliis imperare didicisset. Et Cato senior pessimum imperatorem aiebat, qui sibi imperare non posset. Alexander etiam ille magnus honestius, & gloriosius seipsum vincere, quàm hostes, putabat. Quî autem fieri potest, vt qui vitæ suæ clauum tenere nesciat, tractet gubernacula ciuitatum: & constan-
 tiam,

tiâ et aequalitatē seruet is, qui diuersis perturbatio-
nibus afficitur: & aliorum mores componat, qui à
se ipso dissentit? Profecto qui vitam suam, & mo-
res virtute conformat, is ratione cuncta perpendit,
non minus seipsum erubescens, quàm alios. Sed
quem felicitatis opinio corrumpit, is difficilis alijs, &
morosus, sibi semper inæqualis, & inconstans, dum
omnia licere sibi arbitratur, nihil facit, quod hone-
stum, & laudabile sit. Patet igitur non posse eum
alios continere, qui se ipsum non continet, nec alijs im-
perare, qui libidini, auaritiæ, voluptatibus parère nō
desierit.

Qualis est rex, tales solent esse reli-
qui ciues. CAP. XLII.

QVIS autem non turpe ducat, Regem, à quo
ciues iustitiæ, temperantiæ, pudoris, continentie petūt
exempla, in auaritiæ, & libidinis crimine compre-
hend: nec aliorum ora vereri, ne id faciat, quod non
debet, qui alijs pudori esse debet? Cuius mores, &
vitam, ita reliqui imitantur, ut eius exemplo vel
maxime inueteratos mores, & opiniones facillime
immutent. Licetque videre eorum, qui præsumt, vi-
uendi rationem, si mutetur, statim in populo sequi.
Tanta vis est regie dignitatis in hominum animis,
ut bene Plato, Quales, dixerit, in rep. principes sunt,
tales solent esse reliqui ciues. Nam quos honore, glo-

ria, dignitate amplificatos vident, horum sibi mores effingunt, nec quicquam aliud sequendū putant, nisi quod principes ipsi probauerint. Recteque Poëta ille,

Componitur orbis

Regis ad exemplar .

Et Sophocles,

Πόλις γάρ ἐστι πῶτε τῶν ἡγουμένων.

Et Ecclesiastes, Qualis rector est ciuitatis, tales habitantes in ea. Vides igitur quanti momenti sint regnantium mores; qui soli corrumpere, & corrigere ciuitates possunt? Neque si peccent ipsi, hoc solū mali est, quod peccent, sed etiam alios corrumpunt: ut contra vitæ suæ descriptione aliorum mores, & consuetudinem corrigunt. Sic virtutes, & vitia, quæ animo conceperunt, in ciuitatem infundunt, plusque obsunt, vel prosunt exemplis, quàm peccatis nocent, aut proficiunt rectè factis. Nec est quod turpitudinem vllam, aut vitium simulatione aliqua tegan. Nam populus in regem, tanquam in edito loco positum, & in clarissima luce versantem oculos coniiciens, omnia curiosè, & diligenter inquirat, quid agat, quid dicat, quæ admodū viuatur, et in illius animū quasi per rimulas inspicit. Quin ipsi parietes, ita me Deus amet, loqui, & omnes voces, actiones, mores principum edicere, & arcana proferre, & diuulgare videntur; ut nullum neque dictum, neque factum illorum diutius latere possit, & quod grauius est, vniuersi minima quæque illorum errata studiosè animaduertunt. Cimoni Athenienses vinum,

Scipio-

Scipioni somnolentiam Romani obiecerunt; & Pō-
petius, quòd digito caput scalperet, ab invidis mor-
debatur. Quod si omnes vitiorum notæ penitus
elui non possunt; at verruca prominentes in facie
& macule turpes deleantur, quibus intuentium
aspectus grauius offendi possit. Verum tamen qui
derep. bene mereri volunt, non popularem auram
aucupantur, sed ita mores suos, & vitam insti-
tuant, vt non inde laudem vllam, vel admiratio-
nem petant, sed alios ad virtutem iuuent. Tunc autē
se profecisse intelligent; cū iustitiam, fortitudinem,
continentiam publicè coli, & exerceri cognouerint.

De Moribus Regis.

CAP. XIII.

QVONIAM verò dicimus Regem bene mo-
ratum esse debere, quid mores significant, declaran-
dum est. Mores voco naturales quasdam animi af-
fectiones: quæ licet ex se, quoniam volūtariæ nō sunt,
laude, & vituperatione careant; tamen illarum ali-
quæ vi sua laudantur, vel reprehenduntur, cum habēt
aliquā virtutis, aut vitij significationem: quanquā è
consuetudine vires capiūt, & cōtrario sepe vsu im-
mutantur. Quæ animi affectiones vitæ formam ef-
fingere videntur: & talis est cuiusque vitæ modus,
vt illius affectus est animus. Volumus autem regios
mores ob reuerentiam graues, sed facilitate conditos,

qua hominum studia complectatur, & teneat. Nā sine humanitate grauitas acerbitem imitatur; humanitas verò parit sine grauitate contemptum. Et scitè Lacon ille Cleomencs Anaxandride dicente quodam, bonum regem omnino mitem, & comem esse debere, Dum in contemptum, respondit, non veniat. Atqui regi hæc duo maxime proposita sunt, vt obseruetur, & ametur à suis. Nam vt grauitatis personam diuinitus impositam sustinet, habet venerationem iustam; vt verò natura similis est his, quibus præest, atq; etiā subiectus Deo, māsuetudinem habere, retinere humanitatem, facilitatem, & benignitatem exercere debet, nec se ita attollere, vt humanum fastigium excedat, nec demittere, vt despicitur. hoc dignitatem, & auctoritatem minuit; illud cum hominibus, tum maxime Deo est odiosum. Ac nulla res fastidium æque affert, vt insolentia: è qua nascitur arrogantia; cuius comes est solitudo: ex arrogantia odium; quo nihil esse potest homini, præsertim principi viro detestabilius. At verò iugum seruitutis populi equiore animo perferunt sub mansueto principe, & humano, quoniam humanitate facilius ducimur, quàm vi: si non libertas potius, quàm seruitus appellanda est, boni principis obedire, et parere voluntati. Sed mali principes imitari mihi videntur malos fectores; qui, vt tum illi existimant Colossos artificiose fieri, cum diductis cruribus, distentisque tibys finguntur; sic ipsi non vitæ institutis, sed

cui-

contracto supercilio, toruis oculis, horribili aspectu, acerba voce, minacibus verbis, & asperis moribus reuerentiam captare enituntur: intus verò animus male informatus, & falsis opinionibus deceptus, vitisq̃ue corruptus est, non aliter quàm Colossi toti intus ferro, plumbo, terra, cemento pleni sunt. Sed hoc melius in Colossis, quòd non facile dimouentur; hi nullam vitæ seruant constantiam, & firmitatem. Barbaris principibus, & tyrannis elationem animi, & tyrannicum spiritum relinquamus; qui virtutis expertes, & vera dignitate nudati ad simulationē descendūt, nunc sese abdendo, nunc cum ostentatione quadam prodeūdo. Boni autem reges obseruantiam petunt institutis vitæ, & eos, quibus præsunt, morigeros, & obsequentes reddunt moderatione animi, & constantia; nec terribiles sunt, quia graues, aut molesti, sed quia multo alijs excellunt ingenio, & virtute. Nec me fugit esse quosdam viros sine contumacia graues, sed qui nihil vnquam de sua seueritate remittant; qualis fuit Cato, & Phocion: verùm hi admirationem quidem singularem afferunt, fructum verò parem non assequuntur. quemadmodum intempestiua poma, & edita extra naturæ legem non tam comedere, quàm demirari solemus. At humanitatis dulcedo (ut inquit Valerius) etiam ingenia Barbarorum penetrat. Nam ad humanitatem, & facilitatem potius, quàm ad morum asperitatem nati sumus. Non largitio, non

ambitus ad amandum alliciunt; infida est enim omnis corruptela; sed oratio blanda, sermo mitis, morum facilitas, fides, & integritas. His vere aureis vinculis aequo, & lubente animo constringi sustinemus. Nec immerito Cyri, & Artaxerxis mater dictitabat regum verba byssina esse debere, hoc est, suauia, & iucunda. Vltro sese offerat venientibus, fugiat in compellendo difficultatem, asperitatem in congressu, sit benignus in audiendo, petentibus comiter, humaneque respondeat; atque, omni tumore depresso, summa facilitate loqui sit, & audire paratus. Nam qui difficilem se prabet accedentibus, non magnanimum se regem, non optimum gubernatorem declarat, sed deridentis alios, aut contemnentis affert indicia. Philippus rex suis vehementer charus fuit ob facilitatem morum, qua omnes, qui se adibant, amplectebatur. Contrà odiosus Demetrius: in quem recte annus quaedam cum eum rogasset, ut audiretur, illeque respondisset sibi otium non esse; alta voce proclamauit, Ne etiam regas? At quam magnificè, & splendè Titus Vespasianus, qui humani generis delitiae dictus est, non oportere quēquam aiebat à rege mæstum discedere. Atque ut dux apum est sine aculeo, sic regem furoris expertem esse oportet. Quare iracundiam frænet; quæ mentem è sua sede disturbat. qua qui facile commouetur, teneat illud Athenodori philosophi præceptum, Augusto Cesari datum, ut iratus nihil dicat, vel agat, priusquam alphabetum secum

secum recitet; ne ea committat, quorum deinde poenitentia crucietur. Iniuria, ac maledicta ferenda sunt; quorum perpeſſio nulli ſit obſutura. Nam reip. cauſa, & communis tranquillitatis, publicas, & alienas iniurias regem grauius vlciſci decet, & tanquã Deũ ciuium priuatas vindictas in ſe recipere, ſeruanda iuſtitie gratiã. Quæ facilis priuatarum iniuriarum perpeſſio in Caſare, & maledictorum in Antigono eſt laudata ſummopere. Quid autem magis humanum, quã odia remittere, ſimultates deponere, in vlciſcendo natura leniſſimum eſſe? Credulitatem intellige temeritatis, et inſipientie comitem eſſe; nec maius ullũ ſtultitiæ argumentum ipſa credulitate. Habet quippe veritas tot, tantasque latebras, & reſeſſus, vt à paucis conſpiciatur. Delatoribus fidem præſtare, quid aliud eſt, quã aditum aperire, quo omniũ inimicitie ad te deferantur? Et Domitiani vox illa cum plauſu excepta eſt, Princeps, qui delatores non caſtigat, irritat. Veritatis cultorem, fraudis inimicũ te præſta: atque ita gere, vt maior fides verbis tuis quã aliorum iuri iurando habeatur. Non dicam, ne reges fraudem faciant, ne dolos moliãtur, ne fallacijs delectentur, ne inuidi, & obtreſcatores, ne inuerecundi, & impudentes ſint: quæ omnia ſunt odio, & vituperatione digna maiore, quo magis in his cernuntur, qui ſuorum morum exemplo ad virtutem alios excitare debent. Hæ ſunt, atque huiusmodi animi aſſeſſiones, quas natura ipſa commendat.

De

QVAE animi affectiones si ratione perficiantur, et constantes fiant, erunt per se ipse laudabiles, & virtutum nomina sortientur: è quibus honestæ voluntates, & omnes rectæ actiones proficiuntur. quarum tractatio philosophorum propria est: nos breuiter eas attingemus, quas regi maximè necessarias esse ducimus. Atque adest primo pietas, & religio, virtutum omnium, & regni fundamentum; Deo pariter, & hominibus grata. Nam qui pura, casta, & incorrupta mente numen diuinum colit, is Deo arcana quadam sanctitate coniungitur. Nec vlla re magis populi reuerentia, et fides captatur, quàm religione. Siquidem hominem religiosum quasi Deo charum, & familiarem suspicimus: nec suspicamur aduersi quicquam illi posse contingere, quem celeste numen tuetur, & protegit. Adeoque Alexander superstitionem quoque laudare solebat; quòd facile per illam & commodè in hominum animos illabi posset. Et quam alia ratione urbium, legumue conditores homines in vnâ societatem conuocarunt, illisque leges imposuerunt, quàm cultu, & religione Deorum? Nam (vt Varro sentit) nulla re populus æque ac concepto aliquo diuini numinis metu legibus se submittit. Atque hoc primum legis latorum studium Plato scribit esse debere; vt sancto & diuino cultu.

cultu ciues pios, et iustos efficiat: quoniã is, qui pietatem colit, iustitiam violare non potest. Sed cauendum est summo studio, ne qua religionum varietas obrepat, quæ ciuitatem maxime turbat, diuersisquæ curis hominum animos, & remp. dissipat. Verum esse religionem vnã sanctam, & veram, quam tuetur Ecclesia Christiana, luce clarius est. Iam verò intueri Dauidem regium religionis exemplum, ut prouideat Dominum in conspectu suo semper, nec vlla re commoueatur, nec præsentē numine diuino hostes, nec castra, nec acies, nec mortem, nec ipsa denique inferna pertimescat. In tuto profecto is est, qui in tutelam Dei pio cultu, & sanctimonia peruenit. Pietatem sequi debet rerum agendarum regula prudentia, dux & princeps virtutum reliquarum. Dico autem prudentiam non ciuilem, quæ à regendis, & conseruandis hominum cœtibus est antè ciuilis appellata sciëntia, sed domesticam intelligo; qua dubijs rebus nostris consulimus, & tanquam regula, dicta omnia, & facta ad honestatis metam dirigimus. Finiturquæ recta rerum agendarum ratio: quæ versatur in bonis deligendis, reijciendisquæ contrarijs. Vnde Ciceroni dicta est à prouidendo prudentia. Hæc iubet ne quid inconsulto agatur; quoniam temeritatis, quæ iudicium prauertit, comes est pœnitentia; & ubi consulueris, iubet ne moram vllam interponas. Etenim qui oblatam occasionem, dum licet, non arripit; cùm volet, idoneam opportunitatem non habebit. Hoc est

lente

lente (*ut dicitur*) festinare . Ob cuius virtutis præstantiam inter homines à natura regem , velut inter apes ducem , constitutum esse intelligimus , qui honesta , & utilia melius videre possit , quàm ceteri : ut ipsius quoque lex natura insano regi administrationem reip. ademisse videatur . Constat autem prudentia tum ingenij solertia , & doctrina , tum vario negotiorum usu , & multis rerum experientijs . Ianum Italiae regem Poëta bifrontem ob prudentiam confinxerunt : quoniam rex (*ut Homeri verbis utar*) ἀμὰ πρῶτον , καὶ ὀπίσσω , hoc est , præterita , & futura perspicere debet . Nam qui præteritis futura connectit , is rectè præsentia administrat . Quod propter Pythagoras monebat , duorum præcipuè temporum , matutini videlicet , et vespertini , curam esse gerendam . quæ res prudentiam efficit . Sunt autem duo præsertim vitia fugienda , prudentiæ vehemèter inimica , temeritas , & intemperantia : veluti Homerus Palladem Marti , & Veneri semper aduersantem inducit ; quoniam furor mentem erroribus implicat , Venus animi vires debilitat . Idcirco Græci temperantiam à mētis custodia σωφροσύνη appellauerunt . Iā regie dignitatis decus est fortitudo , animi magnitudo , gravitas , patientia , rerum humanarum despicientia . Hæc sunt illa Vulcania arma , quibus Achilles , & Aeneas hostes , nos omnem fortunæ temeritatem , atque impetum superamus . Enimuero eius vitam , quæ in elato loco , & aperto sita est , multis for-

tunc

melis propositâ cernimus: quæ qui extimescit, an-
 imi, & parvi animi est. Excelsus autē, & robustus
 in utramq; fortunâ paratus, quod grauitatis
 maxime propriū est, neq; secūdis rebus effertur, neq;
 aduersis deijcitur. Sēper autē pugnare debebit pro
 equitate, et si hōnestas inſerit, etiā mortē nō sui mo-
 dō gratia, verū etiā pro suorū salute oppetere nō du-
 bitabit. In qua cōtēnenda, quia omniū malorū gra-
 uissimū est, præcipua esse dicitur fortitudinis laus. Ma-
 gnitudo animi nihil sordidi vel probat, vel patitur.
 Magnanimus autē is est, qui nō maiora audet, quàm
 vires possint sustinere. Tolerātia præsentium malorū
 est patiētia, fouetq; animi robur, ne aut opprimatur
 magnitudine malorū, aut assiduitate perfringatur. Po-
 stremo omnia humana contēnere, et in se ipso omnes
 vitæ rationes habere, nō autem pendere extrinsecus;
 hæc fortitudinis comes est virtus, vel (vt melius di-
 cam) perfectio. At verò tēperantia prudentiæ custos,
 pudoris comes, libidinum inimica, voluptatū est mo-
 deratio. Hac nos ipsos superam⁹, hac cupiditates ra-
 tioni tēperātes reddimus. Quid autem est turpius, aut
 iniquius intemperato rege? Certe intēperātia, quia id
 violat, quod hominibus maxime charū, et sanctū est,
 vrbes sæpius euertit, quàm inimicorū arma. Troianū
 illud bellū à poētis adeo decātatū, & Græcorū perni-
 ciosissimā diffensionē nō ne vna libido disseminauit?
 Qui vero se temperantem gerit, cū vti contumelia
 possit, hunc omnes suspiciunt, & admirantur.

Nec

Nec quisquam est tam impudens, qui ab eo rem improbam petere audeat, quem temperatum, & in omni se libidini continentem agnoscit. Geret autem se temperantem, si in laboribus seipsum exerceat, nec ab eo, quod honestum est quibuscunque stimulis voluptatum abducatur. Quid de constantia vitæ loquar; quæ in omnibus dictis, & factis inesse debet! sine qua nulla virtus esse potest, nulla laus? Omnis enim turpitudine, contemptio, & ignominia, ab inconstantia proficiscitur.

**De Virtutibus in communione vitæ
positis, C A P. XVI.**

ET quanquam omnes virtutes Regis ad usum communis societatis accommodantur; è quibus nimirum omnes fructum, voluptatemque percipiunt; quædam tamen in priuatis actionibus melius cernuntur, quæcunque ad propriam cuiusque vitæ institutionem pertinent; quædam in administratione reip. & in communione quadam vitæ magis versantur. Quarum præstantissima est iustitia, quæ consociationem humanam æquo iure tuetur: quamque æquitas, clementia, liberalitas, quæque sunt generis eiusdem, comitantur. Est autem iustitia suum cuique tribuens virtus, qua efficitur, ut suo quisque iure fruatur. Huius rei gratia ciuitates institutæ, sancitæ leges, creati magistratus. In hanc quasi metam omnes con-

natus,

natus, studia, actiones eorum, qui remp. administrant, conferenda sunt. Hoc ciuitatis est firmissimū fundamentū, hoc bene iactum esse oportet, hoc ritè corroboratū, ne corruant, quæ superstruxeris. Tantaque iustitiæ vis est, vt scelerati homines non possint absque vlla eius particula inter se viuere. Quid, quod non à fortitudine aut temperantia, sed à iustitia viri boni nominantur? Ipsa est quæ aliorum seruiens honestati, vtilitati, saluti, omnes virtutes, & perfectam vite rationem complectitur. Hinc est quod magistratus (vt dicitur) virum ostendit: quoniam in eo iustitiam seruare maximè oportet. Primum igitur videat vt quid alienum sit, quid suum quisque intel- ligat, & possideat; tum ne cui noceatur, neue in per- mutationibus rerum ex emptione, & venditione quisquam detrimentum capiat. Adhæc fontibus sup- plicia, facultates, dignitates, honores studiosis homi- nibus æquè partiatur. Quæ res efficiet, vt communi vtilitati studiosè, & diligenter seruiatur. Hoc est ius suum vnicuique tribuere, si mali pœnas; boni digna premia consequantur. Et quia sine legibus, quæ tra- dunt viuendi normam, ciuium vita incerta esset; quo- niam ignorarent, quæ fugere, quæ sequi deberent: sapienter eas præscribet, studiosissimeque seruabit. Quibus se ita sentiet addicatum, vt re confirmet, quod verbis imperauerit. Digna quidem vox est maiestate regnantis (aiunt Theodosius, et Valērianus Imperatores) legibus alligatū se principem profiteri;

F adeo

adeo de authoritate iuris nostra dependet authoritas. Et re vera maius imperio est legibus submittere principatum, & oraculo presentis edicti alijs indicare, quod nobis licere non patimur. Licetque sit rex ipsa lege superior, quoniam illius est author, est tamen hoc inferior, quia ex illius praescripto vivere debet: quando lex nihil aliud est, quam recta ratio utilia imperans, prohibensque contraria. Et cum regibus data sit imperandi potestas, nobis parendi sit iniuncta necessitas; quid est aliud lex, quam (ut inquit Lycophron Sophista) pactum quoddam civium inter se cum rege convenientium? Sine qua quoniam rex praesse non potest, nec illa vim suam, & auctoritatem retinere, nisi eius, qui imperat, probetur, & confirmetur exemplo; non gloriosum modo est principem suis legibus parere, verum etiam necessarium. Quamobrem Zaleucus (quid enim multis exemplis opus est?) cum adulterij poenam sanxisset luminum orbitatem, atque in adulterio filius deprehensus fuisset, ne legis perfringeretur, aut imminueretur auctoritas, unum oculum sibi erui, alterum filio imperavit. Praeterea quid aliud rex est, quam lex quaedam loquens? & lex nihil aliud est, quam rex quidam sanctus, & aeternus sine ulla animi perturbatione honesta decernens, & vera diiudicans. Itaque Iustitia Hesiodo est virgo incorrupta, & veneranda: unde reges ἀδικοῦς vocauerunt. Et Ioui Fas ipsum assidere proditum est, non (ut perversè Anaxarchus

chus

chus Alexandro suadebat) quòd omnia, sed quòd iusta dumtaxat regi licerent. Aiuntque sine iustitia ne Iouem quidem ipsum posse regnare: Ipsa est iure sceptrum regium, quod hominibus ab Ioue traditum canit Homerus: ipsa est in ciuitate, ut sol in caelo, pulcherrimum Dei simulachrum: ipsa denique mēsurā quaedam est rectē metiens quantum quisque regum præcellat. Ideoque prædicantibus regem Persarum magnum esse, Et quid, Agesilaus inquit, ille maior me est, nisi iustior sit? Huius virtutis comes, ei socia est æquitas. quæ ex præscriptorationis ius definit, ubi leges silent, & ambiguitatem aliquam habent. Nam fieri nequit, ut leges vniuersas actiones, & ea omnia, quæ quamque actionem circumstant, verbis complectantur. Sæpe etiam verba legis in diuersas sententias deduci possunt. Et cum multe illæ sint, & rerum humanarum incerti euentus, aduersari quandoque inter se videntur. quod casu fieri, non de industria putandum est. In his igitur locis adhibenda est æquitas, sic dicta, quòd omnia reuocet ad æqualitatem: dicta etiam ob facilitatem bonitas. Nam in mitiorem partem iura interpretatur, & de summo illo iure, quod summa iniuria dicitur, multū remittit; Lesbicæ regulæ assimilata, quæ facilè in omnē partē flectebatur. Neque solum durioribus cedit, cum opus est, verum etiā resistit; ut ad æqualitatem omnia deducat. nec modo lenius punit, quàm leges præscribunt, sed interdū etiam pro re grauius.

Hoc est legē in meliorē partē interpretari. Id enim melius est quod rationi magis est cōsentaneū. At verò Clemētia, quæ lenis est in cōstituendis pœnis animaduersionis, plus de iure, quàm æquitas remittit; principū peculiaris virtus, in quorum potestate, & arbitrio leges posite sunt. Est autem ea opus cū semper, tum præsertim in sauo, & ancipiti tempore, tū cū afflictis, abiectis quæ hominibus, maximè verò cum plus habet res imprudentiæ, quàm improbitatis, neque lenitas est ulli nocitura, nec alios ad peccandum inuitatura. Hæc sanè una virtus est heroica; quam in quo inesse sentimus, illum tanquam cælestem spiritum obseruamus, & colimus. Huius contraria est, ut honestatis vitium, crudelitas bestiarum, & tyrannorum propria. Illa in excelsō, & magno animo inest; hæc in abiecto, humili, & belluino pectore dominatur, humane nature maximè inimica. Qui autem in puniendo est clemens, humanus, & modestus, non potest non liberalis esse, non beneficijs homines afficere, non gratia ciues deuincire. Eadem est benignitas, & beneficentia: quæ conciliat sibi beneuolentiā aliorum, et ex inimicis amicos, ex alienis suos, ex infidis, fidos facit, in Alexandro singularis, & admirabilis: quī quò latius propagabat imperium, cō amplius liberalitatis terminos dilatabat. Est autem liberalitatis munus, vel opera, vel pecunia subuenire sine calliditate indigentibus: versatur quæ in dando, & referendo gratiam. Nunquam verò decet regem

ab

ab alijs vinci liberalitate. Sed videndum, ut pro dignitate unicuique tribuatur. Tum enim ad virtutem alij excitabuntur, cum intelligent benefacta non iacere, sed virtutibus sua premia dari. Mox caueat, ne cui obsit munificentia. Nam alterius bonis alterum ditare, contra æqui, et honesti rationem est. Nec quæquam adeò dicit, cuius sit obsutura potentia. Postremo nec reip. damnosa sit, nec maior facultatibus liberalitas, sed prudens, & moderata, ne pecuniæ in usus minimè necessarios impendantur. Intelligere autem bene regē oportet, administratorem se esse reip. non dominum: tantumque sua esse, quæ ipsi à rep. in usum vitæ concessa fuerunt. Idem modus, eademque ratio in Magnificentia est seruanda: quæ circa maiores sumptus, & apparatus versatur, regem maxime decens ad celebre quoddam lumen, & maiestatem imperij. At vero una pestis est maxima, quæ liberalitatem inficit largitione, ambitio: quæ in epulis, ludis, venationibus ad captandam popularem quandam, & inanem auram pecunias profundit. Quarum quidem fructus non est profusione, sed honestate, & utilitate finiendus. Alterum est, quod contra stat vitiū, Auaritia, omnis iniustitiæ parens: quæ in admiratione diuitiarum occupata, nihil præclari fieri sinit; atque ita hominū mētes obstringit, ut quid honestum, quid laudabile sit, intueri non possint, maxima imperiorum labes. De seruanda verò fide, fugienda perfidia, negligenda versutia, atque his simili-

libus quid opus est dicere? quæ omnem vitæ conso-
 ciationem, & communionem tollunt, vel in quouis
 homine digna reprehensione, & vituperatione non
 modica? Sed quid pluribus verbis opus est? ad phi-
 losophorum libros, qui plura. Neque enim proposi-
 tum est nobis omnem virtutem copiose persequi, sed
 eas breuiter attingere, quarum actione rex vitam
 suam, & ciuium mores ad bene, beateque viuendū
 informet. qui vt dignitate cæteris, sic etiam virtu-
 tibus debet antecellere.

De Beneuolentia, Amicitia, & Assen-
 tatione, C A P. XVII.

HÆC vna via est ad laudem, ad honorem, ad
 dignitatem; via, inquam, moderationis atq; virtu-
 tis. Cuius fama Indos, & Scythas, & ne auditu qui-
 dem vnquam cognitos populos Augustus in amici-
 tiam suam, & populi Ro. pellexit. Neque enim fie-
 ri potest, in quo facilitas morum, comitas, mansuetu-
 do, benignitas, liberalitas, clementia, æquitas, conti-
 nentia insit, qui beneficijs sibi homines deuincit, qui
 benefacta extollit, qui letatur secundis aliorum re-
 bus, & tristatur aduersis; qui comes est, & socius in
 laboribus, in periculis adiutor, in malis consolator, in
 quo nulla turpitudinis macula, nulla auaritiæ suspitio,
 nulla crudelitatis insignia, nulla ingrati animi nota
 cernatur, vt non is colatur, & diligatur à suis, non
 probetur à sapientibus, non laudetur à bonis viris,
 non

non omnibus charus, & iucundus sit Nam honores, qui à multitudine principibus habentur, viles, et leues puto, & metu magis, quàm ex animo tributos. Quoniam ubi fortunæ cursus immutari incipit; illius quæque studia commutantur. Unus Demetrius exemplo satis esse poterit: quem Athenienses cum antea in numerum Deorum retulissent, ut in acie deuietus est, turpissime eiecerunt. Dum videri Dijs volunt, neque humanam conditionem meminere, sed aras, & templa affectant, & tonitrua Iouis, ac fulmina imitantur, & malunt inuicti, & potentis, quàm iusti, et continentis, cognomen habere; fiunt ipsis belluis inferiores. Non est quidem felix Deus solo vitæ spatio, sed quia virtutis est princeps; atque hoc est numen: timeturque à nobis, quia fortis, & potens est; quia vero bonus, clemens, & mitis, amatur. Quid autem regimelius? quid optabilius? quid aptius esse potest ad opes tenendas, ad tuendam dignitatem, ad conservandam salutem, quàm ob virtutem amari? Quid contra peius? quid detestabilius? quid iniquius, quàm timeri? Latrones montes, & saxa incolunt, & altissimis rupibus se, vitamque suam tuentur: Regis autem nequit ullum presidium maius esse charitate, gratia, & benevolentia civium. Ista sunt adamantina vincula, non metus, non satellites, non arma: quæ licet illis molliora sint, sunt tamen ad perpetuitatem regni aptiora. Nam quæ fides, aut quæ fiducia esse potest, ubi nullus est amor?

aut quæ tuta vita, & secura voluptas cum solitudine, & timore? Declarant miserabiles tyrannorum exitus, quantum hominum odia valeant ad pestem. Nam qui ab omnibus timeri vult, omnes sibi contrarios, & insensos reddit. qui verò omnibus infestus est, in sui perniciem omnium animos coniungit. Absit metus, retineatur charitas; omnes te summo studio complectentur: non secus atque apes ducem suum vel intus sedentem, vel è cellis egredientem simul omnes comitantur, nec vlla vnquam iniussa discedit. Cyro, in acie confosso equo, ad defendendum eius salutem, omnes vno animo, et voce cōcurrerunt. Quid tum actum putas, si odissent? Atque iſdem Perſe hominem adunco naso diligunt, & pulchrum iudicāt; quoniam huiusmodi nasum Cyrus habuit. Agrigentini cæruleo colore, quòd eo Phalaris satellites vſi eſſent, quenquam vti prohibuerunt. Canes quidem nodis constringuntur, equi fræno coërcentur; hominẽ verò homini beneuolentiæ fides, et probitatis opinio charum facit. Non arce, non stipatoribus, non satellitibus indiget, non venena, non dolos, non gladios formidat, quem ciuium beneuolentia custodit. Neque in parandis theſauris, & sub terra defodiendis sollicitus erit, qui in amantibus ſui ciuibus opes omnes Cyri exemplo collocauit. Sola igitur, & optima principis, & diuturnitatis custos est, ciuium ex virtute generata beneuolentia, aureum, & caeleſte ſceptrum: quam ſi demas, omni regem præſidio denudaueris.

Quam-

Quamobrem hominis beneuolentia, semper optimū regni fundamentum, firmissimumque propugnaculū Antigono visum est. Philippus etiam monentibus amicis, ut quas vrbes Græciæ deuinceret, præsidij muniret, Malo, inquit, diu benignus, quàm diu dominus appellari. Et quanquam beneuolentia, & charitas omnium exoptanda est, præsertim eorum, quibus corporis salus, et custodia commendatur; nō omnium tamen expetenda est consuetudo: sed magna cura opus in deligendis amicis, ne minus digni, aut improbi, moribusue dissimiles familiaritate tibi socientur; verū boni, iucundi, & amantes tui. Cleomenes minus laudatur, quòd capiens magistratū amicos omnes à se alienauerit, ne rem aliquam iniustam auderent: ac contra Solon amicorum culpa interdum malè audiuit; & Themistocles, quòd ex amicorum cupiditate remp. frequenter administrauerit. Verū decet neque amicorum cupiditatibus remp. permittere, neque illorum operam excludere: qui tanquam animo prædita instrumenta sunt ad gubernandam remp. peropportuna; cū per nos via præstare nullo modo possimus. Sed eligendi sunt sapientes viri, quorum cum integritate vitæ copulata est solertia animi, & prudentia, multarumque rerum vsus longa etate cōparatus; ut illorum consilijs & authoritati tuè innitaris. Agamemnon à Dijs optat decem Nestores: quorum prudentia breui Troiam excindēdam putat. Et Helius Lampridius Alexandrū Severū omnium

imperatorum optimum idcirco fuisse inquit, quod
 Vlpiani sapientissimi, & doctissimi viri consilijs v-
 teretur. Præstatque reip. multorum iudicio regem
 esse malum, quàm consiliarios, quoniam ipsi regis
 animum tractant. Quorum prudentia cum mens re-
 gis confirmetur, nec libertas loquendi diminuenda il-
 lis est, & vita facultatibus, honoribus, dignitatibus
 amplificanda. Neque verò se quisquam hominum
 ita sapientem putet, ut aliorum consilia parui pēdat:
 quando Iupiter aliorum Deorum mentem consulit,
 qui sapientissimus est, & μὴ δὲ αἰσθάνεται εἰ δὲ οὐκ. et
 ipsam mentem humanam multa effugiunt. Præterea
 ducum amicitia diligenda est, qui ciuitatem armorū
 peritia, & virtute possunt defendere. Admittendi
 sunt etiam in familiaritatem illi, quorum honesta
 consuetudine delecteris: qui res secundas conuictu
 incundiores efficiant, aduersas consolando leuiores.
 Nulla quidem vita sine amicitia esse potest: neque
 est vlla beatior, quàm bonorum fida, suauisque con-
 iunctio. Sed ut in eligendis amicis prudens, & cau-
 tus, sic in conseruandis moderatus, & constans esse
 debes: nec cuiusquam te studio ita astrictum osten-
 dere, quemadmodum Tiberius Cæsar Seriani; ut vel
 nimia cum aliquo familiaritate aliorum à te animos
 alienes, vel odium excites indignitate personæ. Cete-
 rum adhibenda cautio est, ne obrepat assentatio, pec-
 catorum adiutrix, regum peculiare, & perpetuum
 malum: qui dum ea, quæ faciunt, præclara videri

volunt ob ingenitum cuique amorem sui, adulari se facile sinunt; & dum tales se esse putant, ut iure laudandi sint, blanditijs irretiuntur. Quare adumbrata veritate multis vitijs implicantur. Adulatores sunt, qui in omnem se vultum, & figuram conuertunt, & Chamæleontis more omnes colores induunt. At veri amici, non ad voluptatem loquuntur, sed ad utilitatem honestatis, veritatisque cultores. Illi semper augent, quæ hi, quos adulant, magna esse volunt, & contraria deprimunt, isti non omnia laudant, quin etiam malefacta reprehendunt; nec assentatione benevolentiam, sed virtute conciliant. Illi adulando in suam utilitatem omnia conuertunt; isti amicorum commodis, & honestati prospiciunt. Proinde Plato aiebat nullum esse principi genus prædiorum maius, quàm eorum, qui cauponari nescirent, coniunctionem. Is verò sui iuris esse desinit, qui assentatoribus aures patefacit. non enim rationem vitæ positam habet in recte factorum conscientia, sed suspensam ex illorum sermonibus; quorum blanditijs delectatur. Quare quid dici potest, aut cogitari turpius, atque perniciosius? Facile autem animus languens, nec virtute corroboratus sibi assentitur, & aliorum adulatione corrumpitur.

De

De Magistratibus mandandis

CAP. XVIII.

QVANDO autem humanæ vitæ conditio ita
 fert, ut omnibus in rebus interesse non possis, neque
 omnia præ rerum varietate, & multitudine obire,
 aliorum te fidem, & operam tui muneris vicariam
 supponere oportet, quorum integritati fides, & be-
 neuolentiæ. Equidem si per nos possemus omnia præ-
 stare, fortasse aliorum adiumenta non quaereremus:
 nunc autem quia humana fragilitas tantam molem
 non suffert, amicorum officijs opus est. Immo Deus
 ipse maximus cum possit, non tamen omnia per se a-
 git, sed natura tanquam ministra, & rerum causis
 quæ primam sequuntur, tanquam pedissequis ad con-
 seruandum vniuersitatis ordinem vititur. Quare
 Mosi ab Iethro dictum est, Prouide viros potentes,
 & timentes Deum; in quibus sit veritas, & qui ode-
 rint auaritiam; & constitue ex eis tribunos, & cen-
 turiones, & quinquagenarios, ac denarios, qui iudi-
 cent populum. Non autem eliges sorte, quibus ma-
 gistratus demandes; sed quos virtutis studiosos, &
 usu rerum peritos agnoueris. Neque enim, ut sors
 obtulit, ita nauis gubernacula cuique traduntur. Quã-
 obrem magnam curam, & diligentiam pones in
 cognoscendo, & eligendo sanos homines, et pruden-
 tes, qui publicis honoribus digni sint. Non venalem
 magi-

magistratum propones; ne quæstui resp. sit. Nam qui magistratum emit, ius pretio, non aequitate definit. Habet enim quæstui reimp. cogiturque ferre, qui vendit, sæpe multa peccata emptoris. Quod Seuerus ille Septimius execratus adeo est. Non præmij vice; simile hoc quippe est venditioni, & in suam utilitatem administrationem rerum transfert, qui præmio sibi deberi magistratum intelligit; non gratia, non affinitate, & cognatione aliqua illum conferes. Superbit enim plerunque insolentius, in quem ita confertur. Et sanè cuiusque commodo, & gratiæ communis utilitas, & salus anteponenda est, neque ad vnius utilitatem commoda reip. conuertenda sunt. Non improbis committes, ne se Themis obuelet: non humiles creabis, qui contemptui sint, quique aut potentie alicuius metu iniusti, aut ex animi imbecillitate insolentes euadant. Vnde illud,

Asperius nihil est humili, cum surgit in altum.

Non postremo egentibus imperia decernes; ut ne indigentia compulsi potius vite necessitati, quam reip. utilitati prospicere cogantur, & in auaritiæ pestem incidant reip. perniciosissimam. At forte inquires, si diuitibus imperia dederis, in alijs pecuniarum sitim, & gloriæ cupiditatem excitaueris. Optimos aio semper eligendos: diuites autem in magistratu pauperibus præferendos censeo; quoniam magis absunt à studio pecuniarum, & officium suum honestius exercere possunt. In Calcedonia laudatum est
illud

illud institutum ; ne indigentes magistratum gererent : verum si boni ciues essent , eorum egestati publicè subueniretur . Qui autem paruo cõtenti sunt , & omnem cupiditatem ex animo ressecarunt , quales Curium , Fabricium , Phocionem ferunt ; hos optimos habe , quibus magistratus , et imperia demandentur . Quin etiam Platonis præcepto nec ambientibus , nec cupientibus , sed nolentibus , ac sæpe recusantibus honores tribuito . Illud autem ingentis prudentiæ est , ut fert cuiusque natura , ita magistratus discernere , non agrestibus , & duris hominibus , sed civilibus , et humanis ; tum sapientibus , & iustis viris , quos canibus in ouium custodia positis contra lupos assimilarunt , prouincias ; fortibus , & prudentibus bella ; hominibus frugi , & diligentibus , atque industrijs thesauros ; eis , qui ab omni auaritiæ , & libidinis suspitione absunt , iudicia ; constantibus verò , & ingenij minimè varijs arces , & præsidia concedes . Ita pro cuiusque ingeniores ciuiles , & bellicas ritè commiseris . ita omnes ad virtutem inflammabuntur ; ubi studia virtutis colentur . Illud recte monent sapientissimi homines , ut singuli singulos magistratus gerant , ne animus in res plures , & varias distractus sibi ipse dissideat , nec muneribus sufficere pacto ullo possit . Iam Socrates , & Plato magistratus submutari nolunt : quoniam est rerum magistra experientia : forte etiam quia ieiunæ muscæ acrius sugunt , quàm saturæ . At quoniam similitates inde pro-

creari

creari possent, & reddi, qui præsunt, insolentiores; alij putant magistratum aliquam interdum esse faciendam submutationem: atque è singulis ordinibus adoptandos esse, qui munia ciuitatis, et honores, quantum patitur cuiusque natura, & conditio, certo, & definito tempore participant. Nam si alios viros bonos cohonestari quoque decet, & bonorum studiorum emulationem accendi, profecto aliqua honorum vicissitudo esse debet. Tum quis non videt eos, qui nullam administratæ reip. rationem à se reposcendam cognoscunt, arrogantius, grauiusque se gerere? Cuius rei gratia Tiberius Cæsar, ab omnibus reprehensus fuit; & Ro. imperium ingentia tum damna perpersum est. Quæri à quibusdam video, utilius ne reip. sit magistratus ab indigenis administrari, an ab externis. . Equidem si de indigenarum amore, fide, constantia, vitæ integritate, & prudentia, minimum dubitarem, eorum opera, & industria lubentius semper ipse vterer, quàm alienigenarum: ne quam forte iustam odiorum, & offensionis ansam ciuib. darem, quòd potius alienis fidere, quàm meis viderer. Quid verò de his loquar, qui domi viuunt, vt in aula modeste, decenter, verecunde versentur? cùm eorum mores, & studia vitam regis declarent? Domesticas autem res summatim complectatur, vt maius otium habeat ad res gerendas. sic regis cura longius procedet; sic ille pluribus oculis cernens,

& au-

Et auribus audiens, tanquam numē diuinum omnia intelliget, omnia circumspiciet: Et quando corpore nequit, animo, Et cogitatione omnibus in rebus interesse poterit. Hoc ciuilis prudentiæ præclarissimum opus est: huc amicorū tractatio nos deflexit; quoniam regi, opera, Et fides illorum quàm maximo vsui est.

De Virtute bellica,

CAP. XIX.

HÆC quæ tradita sunt regendarum ciuitatum præcepta, fortasse fuerint ad conseruandam hominum eodem iure vtentium communionem satis: si nullum esset ab alijs gentibus periculum, nullæ fierent inimicorum insidiæ. At quoniam (vt ille inquit Poëta)

Rupere fœdus impius lucrifuror,
Et ira præceps, quæque succensas agit
Libido mentes; venit imperij sitis
Cruenta, factus præda maiori minor;

Cuius mali principium Nino primo Assyriorum regi Iustinus, Nembroto Iosephus adscribit. in hoc etiam regis cura versari debet, vt ciuitatem ab hostium incursionibus, Et bellis tueatur. Primum igitur muniet vrbes muris, cataractis, fossis: ad quæ si nature præsidia accesserint, erit locus quàm munitissimus. Caterum virtus hominum optima, Et pulcherrima defensio, et tutissimum ciuitatis est propugnaculum.

gnaculum. Quare iuuenum delectus habendus est, qui ad bellum idonei sint. Sunt autem idonei qui corpore firmiores sunt ad tolerandum famem, sitim, aestum, algorem, & animo audentiores, qui mortem fortius contemnentes, hostes confidentius inuadant. Sed & disciplina militari imbuendi sunt; quæ magnitudinem animi, & fortitudinem experientia reddit audentio- rem. Quis enim id vnquam aggredi tentauerit, quod non confidit posse præstare? non sanè multitudine militum, non viribus, non robore, non doli, non astu; quibus rebus alijs nationes inferiores erant; sed bellicis artibus, & industria Romani gentes omnes, & populos deuicerunt. Volo autem militem, quem Galba non emere, sed eligere solebat, quemque non à fortuna, sed à viribus Cæsar probabat, primùm rerum bellicarum scientia, & exercitatione peritū; qui & moderationem seruet in castris, & consilijs prodesse possit in dimicatione: continentem præterea, non dissolutum luxu, sed viuendi norma castigatum, ad iniurias inferendas timidum, ad laudes adipiscendas promptum, erga socios humanum, aduersus hostem ferocem, ardentem in pugnando, acrem, strenuum, agilemque in ambiendo, declinando, feriendo, oculis, fronte, vultu terribilem, verbisque minacem, nec minus vocis sono formidabilem, quàm gladio. Splendor verò, & armorum pulchritudo vires addit, & mentem exacuit: quæ admodum Homerus nouis ante oculos, & lucentibus positus ar-

G mis

mis Achillem æstuantem animis, & ad ea protinus tractanda ardentem effecit. Verumtamen in milite obedientiam potissimè desidero; quæ rerum ordinem conseruat. Et facinus Chrysante Cyrus adeo probauit, qui statim ac sensit in pugna receptui cani, manuum ab hoste retraxit, quem alioquin ictu confodisset. Quanta etiam militaris disciplina fuit apud Romanos obseruantia; vt ne liceret quidem hostem lacerare aut ferire, qui sacramento non esset astrictus. Dictum est de milite, cùm potius de imperatore dicendum esset; è cuius prudentia, & virtute omnis victoria dependet: qui neque iuuenibus manu, nec prudentia senibus inferior esse debet ad hostiũ cõsilia præripiendum, et addendum præsentia militibus animos, et demendum virtute ignauiam: qualis ab Homero describitur Agamemnon,

Βασιλεὺς ἀγαθὸς κρατερός τ' ἀχυντής.

Vnde Chabrias dicere solebat, Formidabiliorem exercitum Ceruorum esse duce Leone, quàm Leonum Ceruo duce. Et Agesilaus dictitabat solos prudētes, & fortes duces, esse victoriæ authores. Prudentis autem ducis est prius consilio, quàm armis rem experiri; & finem magis, quàm principium spectare: cuius turpissimam vocem esse aiebat Iphicrates, Nō expectaram. Atque vt bene sentire, sic etiam prudenter occultare suas artes, & hostium consilia diligenter inquirere, ac callidè præripere, sapientissimi ducis munus est. Quam virtutē in Imperatore summam

nam esse *Themistocles* asserebat. Certè quæ viribus superari non possunt, ingenio perficiuntur. Quòd si prudentia victoriam consequimur, fugienda est temeritas, quæ à ratione plurimùm dissidet. Sanè temerarij, & audaces homines hostibus patent, et omnibus fortunæ telis expositi, se tandem, et sua perdunt; cùm inconsulto semper rerum summam in discrimen omne conijciant. Dolo autem vincere hostes, laudabile nec ne sit, viderint alij. Equidem si de laude ipse certarem, dolis minus vterer: cùm de vita & salute dimicatur, dicerem cum Poëta, Dolus, an vir- tus quis in hoste requirat? *Agésilæus* ille *Lacedæmonius* sentiebat fœdus frangere, impium esse; hostem verò dolo vincere, non iustum modò, sed etiam honestum, & iucundum. Ac quoniam hostes etiam ipsi dolis innituntur, malo nodo (ut est in prover- bio) *malus cuneus*. Et quidem ista duo militis offi- cia esse putantur, aut insidias facere, aut manu cum hoste conflagere. Tum scientia, & exercitatio rerum bellicarum imperatori utilis est; quæ vires auget, virtutemque confirmat. Et militaris quidem disci- plina usu maximè continetur. Postremò obedientia dissolutum exercitum coercere est illi prope necessa- rium: sine qua omnia perturbata, & confusa cer- nuntur. Quas ob res Imperator militi debet ipso hoste formidabilior esse. In obeûdis autem expeditionibus unius *Cæsaris* exemplo, & cautus, & audens esto: ut *Posidonius* scribit *Fabium maximum* scutum:

Marcellum vero ensẽ à Romanis appellatum fuisse. Nam Fabij tolerantia, & tutè pugnandi mora promptitudini, & audaciẽ Marcelli commixta Romanẽ reip. iam ferè Punicis armis oppressã incolūmitatem, & salutem attulit. In mouendis autem castris omnia circumspiciat, ne aut insidijs circumueniatur, aut repentina vi aliqua opprimatur: procedatq̃ue ita totũ corpus exercitus, vt primo medium agmen, medio postremum succurrere, & inuicem sibi omnia ferre opem, & auxilium possint. In ponendis castris eligendus tutus, & aquis, & commeatu oportunus locus. In exercitu curet valetudinem, & commeatum. Nam hæc ipsa sunt, fames inquam, & intemperies celi duo maxima & grauissima bella. Quoad vero eius fieri poterit, Martẽ arceat à finibus imperij sui: sin hostis intra fines irruperit, illum præcipuè fame, & industria debellare conetur. Et maioris quidem virtutis est hostem fame, quàm armis opprimere. Si viribus superior est, ad pugnandum hostem compellat; sin vero inferior, hoc caueat, ne cogatur. Nec militum multitudo querenda est, quæ semper exposita est ad cædem, sed virtus, quæ vna victoriã acquirit. Dubium prælium nunquã tuo iudicio facias, ne temeritatis nomen habeas, & audaciæ: Suscipiendum verò cùm maior emolumentis spes quàm damni metus ostenditur. Nam qui minima commoda non minimo discrimine sectatur, is Augusto hamo aureo piscari videtur. Sed

& Ci.

Et Cicero fortunatum imperatorem desiderat: Nos fortunam nihil aliud esse ducimus, quàm celestem, Et diuinam voluntatem: in qua omnium bellorum exitus positi sunt. Non autem ira, non odio, non ambitione, non auaritia, non cupiditate vlla (Et quidē iniquis hominibus ipsemet Deus acriter aduersatur) sed iustis, Et prope necessarijs de causis ad communem reip. dignitatem, Et salutem bella suscipiat. Mox quorum multitudinem militum, Et vim suspicit, eos sibi foederibus, beneficiis, tributis deuincire studeat, vel ipsorū vires, et audaciam reprimere ingenij sui excellētia, Et virtutis, Et artis admiratione, suorumque ducum, Et militum industria, ac disciplina, tum populorum suorum charitate, vicinorum beneuolentia, subsidiorum spe conatus aduersariorū retardare. Præterea quæ per alios bella administrare potest; nam multis sepe aliorum ductu feliciter bella cesserunt; non omnibus se periculis obijciat, ne in discrimen quoque rempub. adducat; ni cū aliquod periculum grauius impenderit, tunc enim pro rep. cuius tuenda causa rex electus est, mortē magno, Et lubente animo contemnet. Ac profecto optimum augurium est mori pro patria. Adhæc præsentia regis licentia militaris coërcetur, Et colitur disciplina sanctius, inflammanturque omnes vehementius ad gloriam rege ipso cuiusque virtutis, Et ignauie teste, ac iudice. Præcipuum vero studium in bellis gerēdis pecuniarū esse debet, qui sunt omnium

rerum nerui, et Christus regem eum vocat insipientem, qui non prius animo vires suas expenderit, quam bellū gerat. In quo gerendo par est ut suis, & ciuitatis opibus utatur, cuius nimirum gratia illud facit. Atque opportunè paranda sunt arma, stipendia, commeatus, quæque ad bellum pertinent. Sed de parandis pecuniis, de oppidorum munitione, de cogendis exercendisque militibus, ac de vniuersa belli ratione consulendi sunt prudentes, & his artibus imbuti, & exercitati homines: ne mihi obiiciatur, quod Phormioni Annibal de re bellica disputanti exprobrauit. Liceat tamen monere, ut quoniam incerti sunt exitus bellorum, et Mars ipse communis, in aduersa fortuna inuictum se præbeat, in secunda benignum; ni grauior ex reip. causa adhibenda sit in victos animaduersio. Nam crudelitas Barbarorum est; clementia cum semper videndum, tum maxime cum supplicibus hominibus, & his, qui longius absunt à culpa. Et de virtute bellica pluribus fortè disseruimus, quam instituti ratio postulasset. Eò autem dicta sunt, non ut ciuitas fiat belli officina, quæ admodum Xenophon Ephesum; aut Martis palæstra, ut Epaminondas Beotiam appellare solebat; neque, ut ait Pindarus, templum Martis; sed ut belli pericula repellantur; & in pace, cuius maxime causa bella suscipiuntur, & in tranquilla libertate viuatur. Quod si exercere suos velit, ne desidia corrumpantur, & imperij fines propagare cupiat; quid me-

me-

melius? quid optabilius? quid gloriosius, quàm cōtra Christiani nominis hostes belligerando Christianam fidem, & religionem dilatare? Quem vnum bellorum finem semper optimi, & sanctissimi imperatores sibi in animo proposuerūt. Illud verò consiliū Philopemenis Achæorū ducis: Vt cogitet in bello de pace, in pace de bello, sapienti cuique semper probatū fuit.

Quæ ciuitati potior virtus sit, Iustitia, an bellica Fortitudo. CAP. XX.

Ex duabus causis, quibus instituti sunt reges, emanarunt officia duo: alterū est, quo ius suum vnicuiq; distribuerēt; alterum, quo ciuitates ab hostilibus armis tutarētur. Vtra verò potior ciuitati virtus sit, Iustitia ne ciuilis, an bellica fortitudo; queri volet à plerisque. Sed Agesilaus ille magnus respondebit, nihil opus esse fortitudine, vbi iustitia colitur. Nam quid opus est armis, vbi nulla iniuria est? At fortitudo sine iustitia temeritatem quandam, & audaciam, vel (vt verius dicā) belluarum propriā immanitatē imitatur. Quid? non pacis gratia bellū fit? Nā idcirco suscipitur, vt in pace sine iniuria viuatur. Quod autē extremū est, cuiusque gratia reliqua fiunt, & quo vniuersa referuntur, tanquā finis, qui per se ipse expetitur, optimum, & summū bonū est. Quis pacem, hoc est, tranquillam libertatē non exoptet? quæ letitiam, otium, quietē, & omnium bonorū copiam, & vbertatem affert? Quis non contrā bellum oderit?

ex quo hominum, facultatum, tectorum, agrorum, urbium, cædes, rapinæ, incendia, depopulationes, & excidia oriuntur? Ad hæc bella non sunt semper necessaria: pax vero semper: ut non tam bellorum causa, quam æquitatis, & pacis creati reges videantur. Idcirco sapientissimus poetarum Homerus non bellatores illos vocat, sed ius dicentes,

ὄντε θεμιστας ὁπὸς δ' ἰδὲ ἐπὶ νόμῳ.

Et discipulum Iouis non ferocem, aut immanem, sed iustissimum regem appellauit. Tyrannus sane (ut inquit Timotheus) Mars est: iustitia vero ciuitatis fundamentum. Cuius opus est illa, quæ est omnium regina, Lex. Nec aliunde nomen regis deducitur, quam à prudentia, & iustitia: quibus præcipue virtutibus humana societas conseruatur. Nec est quod obijciant imperium fortitudine dilatari: qua etiam prædicant Ro. remp. in tantum fastigium excessisse. Quid enim prodest ditionis iura longius explicare, nec tueri posse, quod partum est? Ac illius sane rei bonam partem sibi vendicat fortuna: hoc verò totum est prudentiæ, atque iustitiæ. Atqui actiones hominis, ex solo virtutis usu, & ratione laudantur. Ideoque non minus regium esse ducunt conseruare, quam propagare imperium. Et Theopompus cum regiæ potestati Ephoros adiunxisset, quorum consilio res ciuiles administrarētur, conquerenti uxori quoddam diminutū regnum liberis relinqueret: Immo, inquit, eo maius, quo firminus. De Romanis autem quid di-

cam

cam, nisi diuino consilio factum esse, ut in illorum potestatem, qui ceteris nationibus pietate, religione, clementia, liberalitate, & morum grauitate præstarent, vniuersus orbis ad communem pacē, & quietem redigeretur: quo tempore Dei filius, author pacis, dominus noster IESVS Christus ex homine nasci debebat! Sed hoc idem imperium nobis exemplo est neglectæ iustitiæ: quod intestinis odijs euersum fuit. Vnde legimus in sacris libris, Melior est sapientia, quàm arma bellica. Et (si qua fides Poëtarum figmentis adhibenda est) grauißimum Deorū hac de re iudicium fertur: qui Neptuni equo ad bellum apto Palladis oliuam ad tuendam hominum societatem inuentam pratulerunt. Quam Deam urbium præsidem, & custodem summis honoribus, atque ceremonijs semper veteres illæ gentes coluere.

De felici statu Regni, & præmio

Regis, CAP. XXI.

HAC ratione, quam è sapientissimorum hominum monimentis collegimus, si regni gubernacula tractentur, non dubito quin prisca illa poëtarum Saturnia regna reitura sint in nostrum æuum. Etenim Saturni temporibus fama est nullum auaritiæ, nullū improbitati locum inter homines fuisse; sed fidem, virginemque iustitiam inter mortales ob integritatem morum versari solitam esse. quibus inde cor-

ruptis, & ciuitatibus omni scelere fœdatis ex humana consuetudine, tanquam è cœno se illa eripiens, ad calos, vnde profecta fuerat, reuersa est. Vbi vereor ne etiamnum sedeat in obliquo illo signorum circulo inter Leonem, & Libram collocata. Eundemq; Saturnum, quia frugum inuentor, & agriculturæ author fuit, cuius nimirum insigne falx est; felicitatis Deum effecerunt; eiq; sacrarunt adem pecuniæ publicæ, quoniam fructuum copia, & venditio pecuniam gignit. Quare tum temporis quod unusquisque suo iure frueretur, & sine dolis, sine honorum ambitione, sine diuitiarum cupiditate agrorum culturæ operam daret, non iniuria fabulantur tellurem ipsam sponte omnia ἀπαρτα, καὶ ἀνήποτα produxisse. Credendum quoque est, diuinam tum bonitatem proborum hominum conatibus præsentem, omnes euentus rerum prosperos illis reddidisse. Itaq; à præstantissimo, & priosissimo metallo aurea illa tempora vocauerunt. At fortasse aliquis scire cupiet quodnam Regi præmium, & quæ laborum merces proposita sit. Nemo enim militat (vt dictum est antè) suis stipendiis. Tributa aiunt nonnulli pro mercede regibus conferri; quibus vitæ suæ necessitatibus subuenire possint, vrbesq; defendere. Sed hoc præmium tantis laboribus non est certè par. Aristoteles putat Regi nullam aliam mercedem laborum desiderandam esse præter laudis, & gloriæ. Magnus est enim gloriæ stimulus ad virtutem: & qui

qui rem aliam præter hanc quærit, fit iniquus tyrannus. Gloriam verò intellige non fucata, et ficta; sed solidam, & veram, quæ virtutem, & honestatē comitatur. Ea est cōsentiēs bonorū laus, populi beneuolentia, omnium fides, & admiratio excellentem quandam virtutem suspicientium. Qua gloria qui alitur princeps, non potest non honesta velle, & sequi. Verū ista merces videtur ex hominū suspensa opinionibus, nec diuturna. Et Christiani principes, qui se in aliam vitam generatos intelligunt, nec in opibus, nec in honoribus, nec in dignitatibus, nec in ipsa quidē humana gloria, sed in cælesti beatitudine spem ponunt laborū, & premiorū suorum. Quam mercedē à Deo, cuius in terris vicarij, & ministri sunt, post animæ à corpore dissolutionē sperāt, in calis sempiterno æuo fruituri. Quod si maiori virtuti maius præmium debetur, præstantioris certē animi opus est alios bene regere, quàm se ipsum. Et si Deo nihil est in terris acceptius, quàm hominum cœtus, et cōcilia; quibus, obsecro, maiora præmia dabūtur in calis, ubi diuersæ pro cuiusque meritis, et dignitate sunt distributæ sedes, quàm his, qui populos iustè rexerint? ut grauiora quoque supplicia de illis sumentur, qui ciuitates male gubernauerint. Hoc veluti per somnium vidit antiquitas, quæ ciuitatū rectores in cōcilio Deorum collocauit, adhuc cum cælestibus res humanas administrātes. Ferturq, Iouis arcanis Minos admisus: & Æacus apud inferos hominū vitas indicare.

Præ-

Præcipue verò Hesiodus unus è Deorum antiquis genealogis cum Dijs reges enumerat: & regendarū quoque urbium officia illis attribuit.

Τοι μὲν δαίμονές εἰσι διὸς μεγάλου δια βουλαῖς,
Ἐἄλλοι, ἐπιχθόνιοι φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων.

Οἶρα φυλάσσουσίν τε δίκας, καὶ σφέτλια ἔργα.

Ἡέρα ἑσάμενοι, πάντῃ φοιτῶντες ἐπ' αἶαν

Πλουτοδόξαι, καὶ τοῦτο γέρας βασιλῆϊον ἔσχον.

Sed quid opus est eorum fide, qui Deum non agnouerunt? Et quidem mihi videor totam hanc tractationem beati Petri verbis optime posse concludere: Pascite qui in vobis est, gregem: ut cum venerit princeps pastorum, Rex videlicet regum IESVS Christus, immarcescibilem gloria coronam percipiat.

FINIS.

Nihil habet sanctæ Romanæ Ecclesiæ fidei contrarium aut Reipublicæ offensivum.

Sebastianus Baer Delphinus insignis Colleg. Eccles. S. Mariæ Haniærp. Flebanus & Canonicus.

SVMMA PRIVILEGII

REGIÆ Catholicæ Maiestatis Priuilegiis cautum est, ne quis *Ioannis Antonij Viperani de Rege & Regno librũ* citra Christophori Plantini volũtatẽ imprimat, aut alicubi impressum importet, venalẽve habeat à die impressionis absolutæ intra sexennium. Qui secus faxit, confiscationis librorum, & quinquaginta florenorum pœna, fisco Regio exoluenda, multabitur: vt latius in Regiis diplomatis expressum est; dātis Bruxellæ: 20. Decembris 1568.

Signat.

De Langhe.

PRIVILEGII CAESAREI SUMMA.

MAXIMILIANI II. Romanorum Imperatoris
semper Augusti, publico edicto cautum & sancitum est, ne
quis cuiuscunque status, gradus, ordinis, aut conditionis fue-
rit, quacunque sacri Romani imperij, & ditionis eius fines
patent, quæcunque probatorum auctorum opera, quotquot
vel hætenus nondum impressa, vel ab aliis quidem impressa,
novis autem deinceps scholiis, annotationibus aut commen-
tariis aucta & illustrata, Christophorus Plantinus civis & ty-
pographus Antuerpiensis primus typis procuderit, intra pro-
ximum sexennium à prima cuiusque operis aut voluminis
editione, ullo pacto eiusdem vel diuersi characteris forma
excudat, aut excusa ab aliis, intra eiusdem Maximiliani &
Imperij fines vendenda importet, seu quouis modo distra-
hat manifestè vel occultè, sub poena decem Marcharum
auri puri, quarum dimidia fisco Imperiali fraudis vindici,
residua verò pars prænominato Plantino cedat, præter libro-
rum ad imitationem impressorum amissionem, quos idem
Plantinus vbicunque locorum nactus fuerit, per se, vel suos,
adiumento Magistratus loci, vel citra, propria auctoritate
sibi vindicare, inque suam potestatem redigere poterit. In
cuius rei fidem ipsi Edicto manu subscripsit, & sigillum ap-
poni iussit Cæsarea Maiestas. Datum in ciuitate Viennæ
Austriæ, die vigesima prima mensis Februarij, Anno Do-
mini M. D. LXV.

Subsig.

Maximilianus.

Ad mandatum sacræ
Cæs. M. proprium

Haller.

CONFIDENTIAL

